

**HOTUBA YA WAZIRI WA MAENDELEO YA JAMII,
JINSIA, WANAWAKE NA MAKUNDI MAALUM,
MHE. DKT. DOROTHY O. GWAJIMA (MB),
KUHUSU MAKADIRIO YA MAPATO NA MATUMIZI YA
FEDHA KWA MWAKA 2023/24**

A. UTANGULIZI

1. **Mheshimiwa Spika**, kufuatia taarifa iliyowasilishwa na Mwenyekiti wa Kamati ya Kudumu ya Bunge ya Ustawi na Maendeleo ya Jamii ndani ya Bunge lako Tukufu, ambayo imechambua Bajeti ya Wizara ya Maendeleo ya Jamii, Jinsia, Wanawake na Makundi Maalum, ninaomba kutoa hoja kwamba sasa Bunge lako likubali kupokea na kujadili Taarifa ya Utekelezaji wa Mpango na Bajeti ya Wizara ya Maendeleo ya Jamii, Jinsia, Wanawake na Makundi Maalum **(Fungu 53)** kwa mwaka 2022/23 na Vipaumbele vya Wizara kwa mwaka 2023/24. Aidha, ninaliomba Bunge lako Tukufu likubali kupitisha Makadirio ya Mapato na Matumizi ya Kawaida pamoja na Miradi ya Maendeleo ya Wizara kwa mwaka 2023/24.

2. **Mheshimiwa Spika**, awali ya yote napenda kumshukuru Menyezi Mungu kwa kunijalia afya njema na kuniwezesha kusimama mbele ya Bunge lako Tukufu ili kuwasilisha hotuba yangu siku ya leo. Pia, nitumie fursa hii kumshukuru sana **Mheshimiwa**

Dkt. Samia Suluhu Hassan, Rais wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania, kuendelea kutuongoza vyema na kupata maendeleo na mafanikio makubwa katika Nyanja mbalimbali kwa kipindi kifupi cha miaka miwili ya uongozi wake. Kipekee niendeleo kumshukuru Mheshimiwa Rais kwa kuendelea kuniamini kuiongoza Wizara hii. Natambua kuwa Mheshimiwa Rais ana matarajio makubwa ya kuona hali ya usawa wa kijinsia hapa nchini inaimarika na utoaji wa huduma za maendeleo na ustawi wa jamii unafanyika kwa kasi kubwa na ufanisi. Ninamuahidi kwamba nitaendelea kutimiza majukumu yangu kwa weledi mkubwa ili kuhakikisha kwamba matarajio yake yanafikiwa kikamilifu.

3. **Mheshimiwa Spika**, pia, napenda kumshukuru **Mheshimiwa Dkt. Philip Isdor Mpango**, Makamu wa Rais wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania kwa kuendelea kuwa mstari wa mbele katika jitihada za kuboresha huduma za maendeleo na ustawi wa jamii, kuhimiza usawa wa kijinsia, uwezesaji wanawake kiuchumi pamoja na kuzingatia haki za wazee, wanawake, wanaume na watoto katika jamii. Hivyo, Wizara yangu itaendelea kutekeleza kikamilifu maelekezo anayoyatoa mara kwa mara.

4. **Mheshimiwa Spika**, nitumie fursa hii kumshukuru **Mheshimiwa Kassim Majaliwa**

Majaliwa (Mb), Waziri Mkuu wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania kwa uongozi wake mahiri uliowezesha kuleta tija na ufanisi katika utendaji na kuimarisha huduma zinazotolewa katika Sekta ya Maendeleo na Ustawi ya Jamii. Aidha, ninampongeza kwa hotuba yake aliyowasilisha kwenye Bunge lako Tukufu tarehe 5 Aprili, 2023 ambayo imetoa mwelekeo wa majukumu yatakayotekelezwa na Serikali katika mwaka 2023/24.

5. **Mheshimiwa Spika**, ninapenda kukupongeza wewe binafsi kwa uongozi wako mahiri na weledi wa kuendelea kuliongoza Bunge la Jamhuri ya Muungano wa Tanzania. Aidha, ninampongeza **Mheshimiwa Mussa Azzan Zungu (Mb)**, Naibu Spika wa Bunge la Jamhuri ya Muungano wa Tanzania kwa uchapakazi wake uliotukuka. Mwenyezi Mungu awajalie utashi, weledi na ufanisi mkubwa katika kuliongoza Bunge la Jamhuri ya Muungano wa Tanzania.

6. **Mheshimiwa Spika**, vilevile, nawapongeza sana **Mheshimiwa Najma Murtaza Giga (Mb)**, Makamu Mwenyekiti wa Kamati ya Kudumu ya Bunge ya Ardhi, Maliasili na Utalii, **Mheshimiwa Daniel Baran Sillo (Mb)**, Mwenyekiti wa Kamati ya Kudumu ya Bunge ya Bajeti na **Mheshimiwa David Mwakiposa Kihenzile (Mb)**, Mwenyekiti wa Kamati ya Kudumu ya Bunge ya Viwanda, Biashara, Kilimo na Mifugo kwa kuchaguliwa

kuwa Wenyeviti wa Bunge. Nawatakia majukumu mema katika kuliongoza Bunge.

7. **Mheshimiwa Spika**, aidha, napenda kumpongeza **Dkt. Moses Mpogole Kusiluka** kwa kuteuliwa kuwa Katibu Mkuu Kiongozi na Waheshimiwa Mawaziri na Manaibu Waziri walioteuliwa kushika nafasi mbalimbali za uongozi wa nchi yetu katika kipindi cha utekelezaji wa bajeti hii. Kipekee namshukuru na kumpongeza **Mheshimiwa Mwanaidi Ali Khamis (Mb)**, Naibu Waziri wa Maendeleo ya Jamii, Jinsia, Wanawake na Makundi Maalum kwa ushirikiano mkubwa anaonipa katika kutekeleza majukumu yangu ya kila siku.

8. **Mheshimiwa Spika**, nitumie nafasi hii, kumshukuru **Mheshimiwa Angellah Kairuki (Mb)**, Waziri wa Nchi Ofisi ya Rais Tawala za Mikoa na Serikali za Mitaa (OR – TAMISEMI) ambaye pia ni Mwenyekiti wa Kamati ya Ushauri ya Utekelezaji wa Jukwaa la Kizazi Chenye Usawa kwa jitihada zake za dhati katika kufikia kizazi chenye usawa nchini. Chini ya uenyekiti wake, Kamati imeweza kuanzisha na kutekeleza Programu ya Kizazi Chenye Usawa (Tanzania Generation Equality Programme - TGEP, 2021- 2026) inayoainisha afua muhimu zitakazo tekelezwa na Wizara za Kisekta na kuhakikisha kuwa hakuna mtu anayeachwa nyuma katika maendeleo na

ujenzi wa Taifa letu. Afua za Programu hiyo zimeanishwa katika Aya Namba 91 ya Hotuba hii.

9. **Mheshimiwa Spika**, ninapenda kuwashukuru Mawaziri wenzangu kwa ushirikiano wanaonipatia ambao unaiwezesha Wizara yangu kuendelea kuimarisha na kuboresha utoaji wa huduma za maendeleo na ustawi wa jamii. Wizara itaendelea kushirikiana nao na kuhakikisha tunatimiza dhamira ya **Mheshimiwa Dkt. Samia Suluhu Hassan**, Rais wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania ya kuhakikisha mafanikio katika Nyanja za Maendeleo na Ustawi wa Jamii yanafikiwa.

10. **Mheshimiwa Spika**, nitumie fursa hii kukushukuru kwa kuunda Kamati Maalum ya Ustawi na Maendeleo ya Jamii. Aidha, nawapongeza Wenyeviti na Wajumbe wa Kamati za Kudumu za Bunge walioteuliwa kutekeleza majukumu yao katika kamati husika. Kipekee ninapenda kuishukuru Kamati ya Kudumu ya Bunge ya Ustawi na Maendeleo ya Jamii, chini ya Mwenyekiti **Mheshimiwa Fatma Hassan Toufiq (Mb)** na Makamu wake, **Mheshimiwa Riziki Said Lulida (Mb)** kwa ushauri na maelekezo waliyoyatoa wakati wa maandalizi ya Bajeti hii. Vilevile, ninawashukuru Waheshimiwa Wabunge wote kwa ushirikiano mzuri wanaotupatia wenye lengo la kuboresha huduma za ustawi na maendeleo ya jamii.

Ninawaahidi kwamba, Wizara ninayoiongoza itazingatia ushauri na maelekezo yao na kuendelea kuwapa ushirikiano katika kutekeleza majukumu ya kuwatumikia wananchi kwa moyo wote ndani na nje ya Bunge.

11. **Mheshimiwa Spika**, naomba kutoa pole kwako, Naibu Spika na Waheshimiwa Wabunge wa Bunge lako Tukufu kwa kuondokewa na mpendwa wetu **Mheshimiwa Mussa Hassan Mussa** aliyekuwa Mbunge wa Jimbo la Amani, Zanzibar. Pia naomba kutoa pole kwa Serikali na Chama cha Mapinduzi kufuatia kifo cha **Ndugu Bernard Kamilius Membe** aliyewahi kuwa Waziri wa Mambo ya Nje katika Serikali ya Awamu ya Nne na Mbunge wa Jimbo la Mtama, Lindi. Aidha, natoa pole kwa uongozi wa Mkoa wa Ruvuma pamoja na wafanyabiashara ndogondogo wote Mkoani humo, kufuatia vifo vya wafanyabiashara 13 vilivyotokana na ajali ya gari iliyotumbukia katika mto Njoka tarehe 09 Aprili, 2023 wakati wakitokea mnadani. Vilevile, natoa pole kwa uongozi wa Mkoa wa Dar es Salaam na wafanyabiashara ndogondogo wote kufuatia kifo cha aliyekuwa Katibu Mkuu wa Shirikisho la wafanyabiashara ndogondogo (SHIUMA) ngazi ya Mkoa, Ndugu Masoud Issa Chauka kilichotokea tarehe 19 Februari, 2023. Mwenyezi Mungu azilaze roho za marehemu wote mahali pema peponi. Amina.

12. **Mheshimiwa Spika**, baada ya kutoa maelezo ya awali, ninapenda sasa kutoa maelezo kuhusu utekelezaji wa Mpango na Bajeti ya Wizara kwa mwaka 2022/23, Mpango na Makadirio ya Mapato na Matumizi pamoja na Maombi ya Fedha kwa ajili ya kutekeleza Vipaumbele vya Wizara kwa mwaka 2023/24.

B. MAPITIO YA UTEKELEZAJI WA MPANGO NA BAJETI YA WIZARA KWA MWAKA 2022/23

13. **Mheshimiwa Spika**, Wizara imeendelea kutekeleza majukumu yake kwa kuzingatia Sera, Mpango Mkakati pamoja na Makubaliano ya Kitaifa na Kimataifa yenye lengo la kuimarisha utoaji wa huduma za maendeleo na ustawi wa jamii nchini. Sera hizo ni pamoja na Sera ya Maendeleo ya Jamii (1996); Sera ya Maendeleo ya Wanawake na Jinsia (2000); Sera ya Taifa ya Mashirika Yasiyo ya Kiserikali (2001); Sera ya Taifa ya Wazee (2003) na Sera ya Maendeleo ya Mtoto (2008). Vilevile, katika kuandaa mpango na bajeti, Wizara imezingatia Ilani ya Uchaguzi ya Chama Cha Mapinduzi (CCM) ya mwaka 2020, Dira ya Taifa ya Maendeleo (2025), Mpango wa Maendeleo wa Taifa wa Miaka Mitano (2021/22 - 2025/26), Malengo ya Maendeleo Endelevu (SDGs 2030); na Agenda ya Afrika Tuitakayo (2063). Aidha, Wizara inatekeleza majukumu yake kwa kuzingatia Ahadi za Nchi katika

Jukwaa la Kizazi Chenye Usawa (Generation Equality Forum – GEF, 2021 – 2026).

14. **Mheshimiwa Spika**, katika mwaka 2022/23, Wizara ilipanga kutekeleza afua mbalimbali zenye lengo la kuboresha utoaji wa huduma za maendeleo na ustawi wa jamii katika maeneo yafuatayo: -

- (i) Kukuza ari ya jamii kushiriki katika kupanga na kutekeleza miradi ya maendeleo iliyoibuliwa ngazi ya jamii;
- (ii) Kuboresha mazingira ya kufundishia na kujifunzia katika Taasisi ya Ustawi wa Jamii, Taasisi ya Maendeleo ya Jamii Tengeru na Vyuvo vya Maendeleo ya Jamii;
- (iii) Kutambua na kuratibu makundi maalum wakiwemo wafanyabiashara ndogondogo (Machinga) ili kuboresha mazingira ya biashara zao;
- (iv) Kuratibu na kusimamia afua za upatikanaji wa haki za mtoto, ulinzi na malezi chanya ya watoto;
- (v) Kuratibu utoaji wa huduma za msingi kwa watu wenye mahitaji maalum, huduma za usuluhishi wa migogoro ya ndoa na familia na huduma za msaada wa kisaikolojia kwa manusura wa majanga mbalimbali na

makundi mengine yenye uhitaji katika jamii;

- (vi) Kuratibu na kuwezesha upatikanaji wa huduma za ustawi wa jamii kwa wazee;
- (vii) Kuratibu afua za kukuza usawa wa kijinsia, uwezeshaji wanawake kiuchumi na kutokomeza ukatili dhidi ya wanawake, watoto na wazee; na
- (viii) Kuimarisha ushiriki na mchango wa Mashirika Yasiyo ya Kiserikali katika maendeleo ya Taifa.

Mapato na Matumizi ya Fedha ya Wizara (Fungu 53)

15. **Mheshimiwa Spika**, katika mwaka 2022/23, Wizara ilipanga kukusanya kiasi cha **Shilingi 8,500,000,000.00** kutoka kwenye ada za wanafunzi, uuzaji wa Mitaala ya kufundishia fani za Maendeleo ya Jamii na Ustawi wa Jamii pamoja na malipo ya hosteli katika vyuo sita (6) vya Maendeleo ya Jamii na viwili (2) vya Maendeleo ya Jamii Ufundi. Vilevile, vyanzo vingine vya mapato ni ada ya usajili wa Mashirika Yasiyo ya Kiserikali, ada za mwaka na faini kwa mujibu wa Sheria ya Mashirika Yasiyo ya Kiserikali Sura ya 56 pamoja na marekebisho yake na mapato mengineyo. Hadi kufikia mwezi Aprili 2023, Wizara imefanikiwa kukusanya kiasi cha **Shilingi**

3,025,562,821.01 sawa na asilimia **35.59** ya makadirio ya mapato.

16. **Mheshimiwa Spika**, kushuka kwa Makusanyo ya Mapato kunatokana na wanafunzi wengi kutoripoti kama ilivyokadiriwa na Vyuu, ambapo katika mwaka wa masomo 2022/23, Vyuu vilikadiria kudahili Wanafunzi 8,191 lakini vilifanikiwa kudahili wanafunzi 5,255 ambao ni upungufu wa wanafunzi 2,936. Aidha, ulipaji wa ada kwa muhula wa pili unatarajiwa kufanyika katika kipindi cha Machi hadi Juni, 2023. Vilevile, Wizara imefuta usajili wa Mashirika Yasiyo ya Kiserikali 4,898 kutokana na ukiukwaji wa Sheria na Kanuni na Miongozo inayosimamia shughuli za Mashirika hayo. Hatua hii pia imeathiri makusanyo ya mapato kwa kuwa ada za usajili na ada za mwaka za Mashirika haya ni moja kati ya chanzo cha mapato ya Wizara.

17. **Mheshimiwa Spika**, katika mwaka 2022/23, Wizara iliidhinishiwa na Bunge lako Tukufu jumla ya matumizi ya **Shilingi 43,403,061,000.00**. Kati ya fedha hizo, **Shilingi 32,310,981,000.00** ni kwa ajili ya Matumizi ya Kawaida ambapo **Shilingi 18,169,057,000.00** ni fedha za Matumizi Mengineyo (OC) na **Shilingi 14,141,924,000.00** ni kwa ajili ya Mishahara. Aidha, kiasi cha **Shilingi 11,092,080,000.00** kilikuwa ni kwa ajili ya Miradi ya

Maendeleo ambapo **Shilingi 6,900,000,000.00** ni fedha za ndani na **Shilingi 4,192,080,000.00** ni fedha za nje. Vilevile, baada ya kuidhinishiwa bajeti hiyo, Wizara iliongezewa kiasi cha **Shilingi 22,925,892,250.00** kwa ajili ya kutoa mkopo wenye masharti nafuu kwa Wafanyabiashara Ndogondogo (Machinga) hivyo kufanya jumla kuu kuwa **Shilingi 66,328,953,250.00**.

18. **Mheshimiwa Spika**, hadi kufikia mwezi Aprili 2023, Wizara imepokea jumla ya **Shilingi 31,792,546,707.44** (kati ya **Shilingi 43,403,061,000.00** zilizopitishwa kabla ya **nyongeza**) sawa na asilimia **73** kwa ajili ya Matumizi ya Kawaida na Miradi ya Maendeleo. Kati ya fedha zilizopokelewa, Matumizi ya Kawaida ni **Shilingi 23,309,448,250.05** sawa na asilimia **72** ya bajeti ya Matumizi ya Kawaida ambapo kati ya fedha hizo, **Shilingi 11,127,015,771.05** ni Matumizi Mengineyo na **Shilingi 12,182,432,479.00** ni kwa ajili ya Mishahara. Aidha, **Shilingi 8,483,098,457.44** ni Fedha za Maendeleo sawa na asilimia **76** ya Bajeti ya Maendeleo ambapo kati ya fedha hizo, **Shilingi 7,452,082,394.44** ni fedha za ndani na **Shilingi 1,031,016,063.00** ni fedha za nje. Vilevile, kuhusu **Shilingi 22,925,892,250.00** kwa ajili ya kutoa mkopo wenye masharti nafuu kwa Wafanyabiashara

Ndogondogo (Machinga), Wizara inakamilisha taratibu za kuzipokea.

C. UTEKELEZAJI WA MAJUKUMU YA WIZARA (FUNGU 53)

19. **Mheshimiwa Spika**, katika mwaka 2022/23, utekelezaji wa majukumu ya Wizara ulilenga kuboresha huduma za ustawi wa jamii, kuchochea maendeleo ya jinsia na uwezesaji wa wanawake, kuimarisha ushiriki wa jamii katika shughuli za maendeleo, kuimarisha upatikanaji wa haki na maendeleo ya mtoto, kuratibu utekelezaji wenye ufanisi wa Mashirika Yasiyo ya Kiserikali na kuratibu utekelezaji wa Mpango Kazi wa Taifa wa Kutokomeza Ukatili dhidi ya Wanawake na Watoto (MTAKUWWA). Uratibu wa utekelezaji wa majukumu haya ulifanywa na Wizara kwa kushirikiana na Taasisi zake pamoja na wadau mbalimbali.

ENEO LA 1: MAENDELEO YA JAMII

20. **Mheshimiwa Spika**, Wataalam wa Maendeleo ya Jamii katika Halmashauri zote nchini wameendelea kutoa mchango wao wa utaalam katika kutekeleza Sera ya Maendeleo ya Jamii ya mwaka 1996, kupitia Programu ya Kuamsha Ari ya Jamii kushiriki katika shughuli za maendeleo, ikiwemo Kampeni ya Kitaifa ya Ujenzi wa Makazi Bora na Kukuza Moyo wa Uzalendo

na kufanya kazi kwa bidii, ili kujiletea maendeleo kwa kutumia rasilimali zilizopo.

21. **Mheshimiwa Spika**, utekelezaji wa Kampeni ya Kitaifa ya Makazi Bora ulianza mwaka 2021/22 kwa lengo la kuhamasisha wananchi kujenga nyumba bora kwa gharama nafuu kwa kutumia mifumo ya asili ya kusaidiana kwa kuchangia nguvu kazi ikiwemo Msaragambo – Wapare na Mgoe - Wahehe. Aidha, jamii hutumia vikundi vya kuweka akiba na kukopa au mtindo wa kupeana fedha kwa ajili ya kununua vifaa vya ujenzi kama vile saruji na bati. Ujenzi wa nyumba hizo hugharimu kati ya **Shilingi 7,000,000.00** hadi **10,000,000.00**. Katika kipindi cha mwezi Julai 2022 hadi Aprili 2023, Kampeni hiyo imetekelezwa katika Mikoa yote isipokuwa minne ambayo ni Dar es Salaam, Iringa, Kilimanjaro na Manyara. Utekelezaji katika Mikoa hii utanza Julai, 2023. Jumla ya nyumba bora **730** zimejengwa na kufanya ongezeko la asilimia **14** kutoka **5,002** kwa mwaka 2021/22 hadi **5,732** kufikia Aprili, 2023.

Nitumie fursa hii kuishukuru Wizara ya Ardhi, Nyumba na Maendeleo ya Makazi kwa Miongozo ya Kisera na OR-TAMISEMI kwa kusimamia utekelezaji wa Kampeni hii.

22. **Mheshimiwa Spika**, katika kipindi cha mwezi Julai 2022 hadi Aprili 2023, Maafisa Maendeleo ya

Jamii kwa kushirikiana na mamlaka za uongozi ngazi mbalimbali wameendelea kutumia taaluma yao kuhamasisha jamii kushiriki katika utekelezaji wa miradi mbalimbali ya maendeleo kwenye Mikoa **26** ya Tanzania Bara. Jumla ya miradi **10,211** imetekelezwa, ikiwemo ukamilishaji wa ujenzi wa vituo vya kutolea huduma za afya **300**, ujenzi wa madarasa ya shule za msingi **1,911** na madarasa ya shule za sekondari **8,000** kama ilivyotajwa na **Mheshimiwa Angellah Kairuki (Mb)**, Waziri wa Nchi, OR-TAMISEMI, wakati akiwasilisha Bungeni Makadirio ya Mapato na Matumizi kwa mwaka 2023/24. Ni dhahiri, uwepo wa Maafisa Maendeleo ya Jamii wa kutosha utaongeza kasi na ari ya wananchi kushiriki na kumiliki shughuli za maendeleo.

23. **Mheshimiwa Spika**, katika kuendelea kuchochea hamasa na utayari wa wananchi kushiriki kwenye kujiletea maendeleo, Wizara kwa kushirikiana na OR-TAMISEMI imeandaa Mpango wa Taifa wa Kuhamasisha na Kusimamia Maendeleo Ngazi ya Msingi (Bottom Up) wa Mwaka 2022/23 hadi 2025/26. Lengo la Mpango huo ni kuwezesha wananchi kuwa kitovu cha maendeleo ngazi ya jamii na Taifa kwa kutumia rasilimali walizonazo katika kuibua changamoto, kupanga, kutekeleza na kufuatilia shughuli za maendeleo. Mpango huo umewasilishwa katika vikao kazi vya viongozi na wataalam wa

Sekretarieti za Mikoa na Mamlaka za Serikali za Mitaa ambapo jumla ya viongozi na wataalam **833** walipewa mafunzo. Kimsingi, utekelezaji wa Mpango huo utachochea na kufanya mageuzi ya kifikra, mtazamo na utendaji kwa timu ya wataalam ngazi ya Kata wakiwemo Maafisa Watendaji wa Kata, Maafisa Maendeleo ya Jamii, Maafisa Ugani wa Kilimo na Mifugo, Maafisa Ustawi wa Jamii, Maafisa Afya na Waratibu Elimu kata ili kuboresha utendaji na utoaji wa huduma katika sekta mbalimbali.

24. **Mheshimiwa Spika**, Mpango huo wa Maendeleo ngazi ya Msingi umeendelea kutekelezwa na Wizara kwa kushirikiana na OR-TAMISEMI na Wizara za Kisekta za Kilimo na Mifugo, Elimu na Afya kwa kusudi la kuimarisha utendaji kazi na utoaji wa huduma kwa jamii katika ngazi ya Kata. Katika mwaka wa fedha 2022/23, Serikali imetoa vibali na kutangaza nafasi za ajira 800 za Maafisa Maendeleo ya Jamii ambao watakuwa chachu ya kufanya mageuzi ya kifikra na kuchochea utekelezaji wa mpango huo wa maendeleo katika jamii. Aidha, katika kuimarisha na kuboresha mazingira ya kufanyia kazi, Wizara yangu imenunua na kusambaza pikipiki **85** kwa Maafisa Maendeleo ya Jamii nchini. Vilevile, Ofisi ya Rais - TAMISEMI imenunua pikipiki **900** kwa Watendaji wa Kata. Aidha, Wizara ya Kilimo imetoa pikipiki **5,889** kwa Maafisa ugani wa Kilimo katika

mikoa 25 na Wizara ya Mifugo imetoa pikipiki **1,200** kwa Maafisa ugani wa Mifugo.

Nitumie nafasi hii kutoa shukrani za dhati kwa Wizara zote za kisekta kuweza kutekeleza mpango huo wa Maendeleo ngazi ya Msingi kwa kuendelea kujenga uwezo wa wataalam wao na kutoa vitendea kazi kwa wataalam ngazi ya Kata.

25. ***Mheshimiwa Spika***, Wizara kwa kushirikiana na Ofisi ya Rais -TAMISEMI ilifanya kikao kazi cha kuwajengea uwezo Maafisa Maendeleo ya Jamii **210** wakiwemo Wakuu wa Idara ya Maendeleo ya Jamii **184** kutoka Mamlaka za Serikali za Mitaa na Maafisa Maendeleo kutoka Sekretarieti za Mikoa **26**. Wataalam hawa walipewa mafunzo kuhusu:-

- (i) Namna ya kuwezesha mijadala ya uzalendo, kufanya kazi kwa bidii na kujitolea ngazi ya jamii;
- (ii) Usajili, Uratibu na uzingatiaji wa Sheria, Kanuni na Miongozo inayosimamia utendaji wa Mashirika Yasiyo ya Kiserikali;
- (iii) Fursa za uwezeshaji wananchi kiuchumi kupitia Baraza la Uwezeshaji Wananchi Kiuchumi;
- (iv) Utekelezaji wa Ahadi za Nchi kwenye Jukwaa la Kizazi Chenye Usawa Tanzania;

- (v) Mwongozo wa Malezi na Makuzi ya Watoto pamoja na Wajibu wa Wazazi katika Malezi; na
- (vi) Ajenda ya Kitaifa ya Kuwekeza Katika Afya na Maendeleo ya Vijana Balehe.

Nitoe rai kwa Maafisa Maendeleo ya Jamii na watendaji wote katika Ngazi ya Msingi nchini kuendelea kutekeleza wajibu wao kikamilifu kwani Serikali inatarajia kuona mabadiliko ndani ya jamii yanayolenga kuhimiza wananchi kufanya kazi kwa bidii, kujitolea kwenye shughuli za maendeleo, kuwa wazalendo na kuipenda nchi yao.

26. ***Mheshimiwa Spika,*** Wizara imeendelea kuboresha utoaji wa mafunzo ya Taaluma ya Maendeleo ya Jamii katika Vyuo vya Buhare, Mlale, Monduli, Rungemba, Ruaha na Uyole pamoja na mafunzo ya Uhandisi Ujenzi na Maendeleo ya Jamii (Civil Engineering with Community Development) katika Vyuo vya Maendeleo ya Jamii Ufundi Mabughai na Misungwi, kwa kusimamia ubora wa mafunzo na kuboresha miundombinu.

27. ***Mheshimiwa Spika,*** uboreshaji wa miundombinu hiyo umewezesha kuongezeka kwa udahili wa wanafunzi kutoka **5,135 (Me 2,112 na Ke**

3,023) kwa mwaka **2021/22** hadi wanafunzi **5,255 (Me 2,089 na Ke 3,166)** mwaka 2022/23, ikiwa ni ongezeko la wanafunzi **120** sawa na asilimia **2.3**. Aidha, mwaka 2021/22, wanafunzi **4,710** walihitimu katika Vyuho vya Maendeleo ya Jamii ikilinganishwa na wanafunzi **4,575** waliohitimu mwaka **2020/21** sawa na ongezeko la asilimia **3** ya wahitimu.

28. **Mheshimiwa Spika**, Wizara imeendelea kutekeleza programu ya uanagenzi kwa kuwaunganisha wanafunzi/wahitimu katika Vyuho sita (6) vya Maendeleo ya Jamii na viwili (2) vya Maendeleo ya Jamii Ufundi kwenye Makampuni, Mashirika na Taasisi mbalimbali ili waweze kupatiwa ujuzi/kujengewa uwezo katika maeneo mahsusi kulingana na mahitaji yao. Katika mwaka 2022/23 jumla ya wanafunzi **578** walijiunga na programu hiyo ambapo kati yao wanafunzi **296** sawa na asilimia **51.2** wamefanikiwa kuhitimu mafunzo na miongoni mwao wanafunzi **55** wamepata ajira ambapo wanafunzi **17** wamejiajiri wenyewe na **38** wameajiriwa na Halmashauri. Tunazishukuru Halmashauri zilizoona umuhimu wa kuajiri vijana katika maeneo ya uhandishi ujenzi, uongozi, upangaji na usimamizi wa miradi, uundaji wa vikundi, utoaji wa ushauri nasaha, pamoja na uandishi wa miradi. Aidha, wengine wameajiriwa na Makampuni, Wakala na Mashirika mbalimbali. Kwa upande mwingine, wanafunzi **282** sawa na asilimia

48.8 wanaendelea na mafunzo hayo. Wizara imepanga kufanya ufuatiliaji maalum (tracer study) kwa wahitimu wa uanagenzi **241** ili kuwaelimisha kuhusu fursa za kiuchumi na ajira/kujiajiri pamoja na kuwashauri wajisajili kwa Wakala wa Huduma za Ajira (TaESA) ili waweze kuunganishwa na waajiri na kupatiwa nafasi za kujitolea.

29. **Mheshimiwa Spika**, katika Taasisi ya Maendeleo ya Jamii Tengeru jumla ya wanafunzi **1,145** wa ngazi mbalimbali kuanzia cheti hadi shahada walijiunga na Programu ya Uanagenzi. Aidha, jumla ya wanafunzi **366** sawa na asilimia **31.9** walihitimu, wanafunzi **25** kati ya waliohitimu sawa na asilimia **6.8** walijiajiri, wanafunzi **102** kati ya waliohitimu sawa na asilimia **27.9** walijajiriwa, wanafunzi **652** sawa na asilimia **56.9** ya wanafunzi waliojiunga na Programu wanaendelea na mafunzo. Wizara itaendelea kuhimiza wahitimu wa Vyuo vya Maendeleo ya Jamii kujiunga na mafunzo ya uanagenzi ili kupanua fursa ya kuajirika, kujiajiri na kuajiri wengine kupitia miradi ya uzalishaji watakayoanzisha.

30. **Mheshimiwa Spika**, Wizara kupitia Taasisi ya Maendeleo ya Jamii Tengeru na vyuo sita (6) vya Maendeleo ya Jamii na vyuo viwili (2) Maendeleo ya Jamii Ufundi imeendelea kutekeleza programu mbalimbali zinazolenga kukuza ubunifu na maarifa.

Katika kipindi cha mwezi Julai 2022 hadi Aprili 2023, jumla ya mawazo ya kibunifu **175 (wanafunzi 145 na wananchi 30)**, yameibuliwa, na jumla ya mawazo ya kibunifu **(30)** yamefikia hatua ya kuendelezwa (kuatamiwa).

Kati ya hayo mawazo ya kibunifu **11** sawa na asilimia **6.2** yamekamiliwa na kuwa bidhaa au huduma ambazo ni pamoja na:

- (i) Mashine ya kukaushia mboga iliyoibuniwa katika Chuo cha Maendeleo ya Jamii Rungemba;
- (ii) Maua na hereni kwa kutumia nyuzi na chupa; biskuti lishe; tambi lishe; maua ya karatasi na plastiki; zilizobuniwa katika Chuo cha Maendeleo ya Jamii Ruaha;
- (iii) Aidha, katika Taasisi ya Maendeleo ya Jamii Tengeru wameibua bunifu zifuatazo:-
 - (a) **Niuzie Point of Sale - POS** ambao ni mfumo wa kielektroniki unaowezesha Wajasiriamali kutunza kumbukumbu za mauzo, matumizi na manunuzi katika biashara na kusaidia wajasiriamali kukuzwa na kuendesha biashara kwa ufanisi. Hadi kufikia Aprili, 2023 mfumo umefanyiwa majaribio kwa wajasiriamali **20**.

- (b) Mfumo wa “**Wajasiriamali Connect**” umetengenezwa kwa ajili ya kusajili wajasiriamali nchini na kurahisisha ufikiwaji katika kupata huduma.
- (c) Mfumo wa “**Ratiba Mtandao (e-timetable)**” unaowezesha kuandaa na kutumia ratiba kwa njia ya kielektroniki na hivyo kupunguza matumizi ya shajala. Mfumo kwa sasa unatumika na Taasisi katika kuandaa ratiba za masomo. Baada ya kukamilisha majaribio mfumo unaweza kutumika na Taasisi za Mafunzo na Shule za Msingi na Sekondari.

Mawazo haya ya ubunifu wa mifumo yamefikia katika hatua ya sampuli kifani (Prototype) na wabunifu husika watapewa rufaa kwenda katika kituo cha ubunifu cha Taifa ili mawazo yao yaweze kuboreshwa.

31. **Mheshimiwa Spika**, Wizara inatekeleza programu ya ushirikishaji jamii zinazozunguka Taasisi na Vyuho nane vya Maendeleo ya Jamii kutatua changamoto zinazoikabili jamii kwa kutumia rasilimali zinazowazunguka. Katika mwaka 2022/23, jumla ya wananchi **7,960** walipata mafunzo mbalimbali yakiwemo: elimu ya lische (**3,003**), taratibu za unyonyeshaji (**250**), namna ya kutengeneza barabara

za vijiji (**244**), elimu ya ujasiriamali kwa vikundi vya wanawake (**648**), elimu ya uhifadhi wa mazingira (**3,000**) na jinsi ya kukabiliana na ukatili wa kijinsia (**815**) katika vijiji na mitaa inayozunguka vyuo.

32. **Mheshimiwa Spika**, pamoja na juhudi zote za ushirikishaji jamii zinazofanywa na Maafisa Maendeleo ya Jamii nchini, bado tunakabiliana na changamoto ya uhaba wa Maafisa hao ambapo, kati ya **5,296** wanaohitajika waliopo kufikia Aprili 2023 ni **3,003** tu hivyo, upungufu ni **2,293** sawa na asilimia **56.7** kama inavyoonesha katika **Jedwali Na. 1**. Mahitaji makubwa zaidi ya wataalam hawa yapo ngazi ya Kata ambapo kuna changamoto nyingi za jamii zinazopaswa kushughulikiwa.

Jedwali Na. 1: Idadi ya Maafisa Maendeleo ya Jamii katika Ngazi Mbalimbali

NA.	NGAZI	MAAFISA WANAOHITAJIKA	MAAFISA WALIOPO		UPUNGUFU/ ZIADA	
			IDADI	%	IDADI	%
1.	Mkoa	52	48	92.3	4	7.6
2.	Halmashauri	1,288	1,568	121.7	280	21.7
3.	Kata	3,956	1,387	35.1	2,569	64.9
	JUMLA	5,296	3,003	56.7	2,293	43.3

Chanzo: OR-TAMISEMI, 2023

33. **Mheshimiwa Spika**, napenda kutoa shukrani za dhati kwa **Mheshimiwa Dkt. Samia Suluhu Hassan**,

Rais wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania kwa kutoa nafasi za ajira **800** za Wataalam wa Maendeleo ya Jamii kati ya **2,293** wanaohitajika hivyo, kufanya uwepo wa maafisa hao kuwa asilimia **71.8** kutoka asilimia **56.7**.

Nitoe rai kwa Wadau wa Maendeleo yakiwemo Mashirika Yasiyo ya Kiserikali kutoa ajira za muda kwa Maafisa Maendeleo ya Jamii hususan katika ngazi ya Kata ambapo kuna upungufu mkubwa ili kuongeza kasi ya utekelezaji wa afua za kutatua changamoto zinazoikabili jamii yetu.

ENEO LA 2: URATIBU WA SHUGHULI ZA KIUCHUMI ZA MAKUNDI MAALUM

34. ***Mheshimiwa Spika***, Wizara imeendelea kuratibu na kusimamia mipango na programu mbalimbali za kuwezesha na kuendeleza kiuchumi Makundi Maalum. Makundi yanayolengwa ni Wafanyabiashara ndogondogo wakiwemo Machinga, Mama/Baba Lishe, Waendesha Bodaboda na Bajaji ambao hupata changamoto kuzifikia fursa zilizopo kujikwamua na kukua kiuchumi kutoka kwenye taasisi za fedha kwa kuwa hawatambuliwi rasmi na pia hawana dhamana za kuwawezesha kukopesheka kwenye taasisi hizo.

35. ***Mheshimiwa Spika***, Wizara kwa kushirikiana na Taasisi ya kuhifadhi Data Kimtandao (NIDC), Mamlaka

ya Serikali Mtandao (eGA), Wizara za Kisekta pamoja na Wadau imekamilisha maboresho ya Mfumo Jumuishi wa Kidijitali wa Usajili na Utoaji wa vitambulisho kwa Wafanyabiashara ndogondogo nchini. Mfumo huo upo kwenye hatua ya kufanyiwa majaribio na utaanza kutumika rasmi mwaka wa fedha 2023/24 katika Mikoa ya Dar es Salaam, Tanga, Arusha, Mwanza, Mbeya, Dodoma na Morogoro. Zoezi litaendelea katika Mikoa mingine iliyobaki na litakuwa ni zoezi endelevu. Mfumo huo ulioboreshwa utaisaidia Serikali kukusanya taarifa na takwimu muhimu za wafanyabiashara ndogondogo nchini katika sekta isiyo rasmi na hivyo kurasimisha utambulisho wao, kuwawezesha kupata fursa za mikopo yenye masharti nafuu kwenye taasisi za fedha, kurahisisha utengaji maeneo ya kufanyia biashara na kuwapanga katika maeneo yaliyo rafiki. Aidha, katika kipindi hiki cha mpito kabla ya mfumo huo kuanza kutumika, mfumo wa utoaji vitambulisho vya Machinga kupitia Mamlaka ya Mapato Tanzania utaendelea kutumika.

36. **Mheshimiwa Spika**, Wizara iliratibu mafunzo kwa viongozi 803 wa Wafanyabiashara ndogondogo kupitia Shirikisho la Wafanyabiashara ndogondogo (SHIUMA) tarehe 16 hadi 19 Mei 2022 hapa Jijini Dodoma. Kupitia mafunzo hayo, **Mheshimiwa Dkt. Samia Suluhu Hassan**, Rais wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania alishiriki kwa njia ya simu na

aliahidi kutoa **Shilingi Milioni 10** kwa kila Mkoa kwa ajili ya kujenga Ofisi za Wafanyabiashara ndogondogo ngazi ya Mkoa ili kuwawezesha kuondokana na upungufu wa Ofisi za kudumu.

37. **Mheshimiwa Spika**, napenda kulitaarifu Bunge lako Tukufu kuwa, jumla ya **Shilingi Milioni 260** zilizoahidiwa tayari zimetolewa na Mheshimiwa Rais wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania mwezi Oktoba 2022 ikiwa ni utekelezaji wa ahadi yake ya tarehe 17 Mei, 2022 ya kuwawezesha ujenzi wa Ofisi za Machinga ngazi ya mkoa nchi nzima kupitia OR – TAMISEMI. Vilevile, mikoa imetoa viwanja kwa ajili ya ujenzi wa Ofisi hizo na ujenzi upo katika hatua tofauti ambapo baadhi ya mikoa ujenzi upo kwenye ngazi ya msingi na wengine kwenye uinuaji kuta. Aidha, kwa mikoa ambayo ujenzi haujaanza, natoa rai ujenzi uanze ili kuwawezesha Wafanyabiashara Ndogondogo kupata ofisi za kudumu kwenye mikoa hiyo. Hivyo, nitumie fursa hii kutoa shukrani zangu za dhati kwa **Mheshimiwa Dkt. Samia Suluhu Hassan**, Rais wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania kwa kutekeleza ahadi yake ambayo itasaidia upatikanaji wa Ofisi za Wafanyabiashara Ndogondogo katika mikoa yote nchini.

38. **Mheshimiwa Spika**, nichukue fursa hii kuwapongeza Wakuu wa Mikoa kwa kuendelea

kushirikiana na wafanyabiashara ndogondogo ikiwemo kupitia Shirikisho la Umoja wa Machinga (SHIUMA) Taifa katika kuimarisha, kuendeleza na kuwezesha kukua kwa shughuli zao za kiuchumi ili waweze kuchangia Pato la Taifa. Mfano, kwa mkoa wa Dar es Salaam ushirikishwaji huo umewezesha viongozi 15 wa Wafanyabiashara Ndogondogo (Machinga) kunufaika na ziara ya mafunzo nchini Rwanda, ambapo walijifunza namna wafanyabiashara ndogondogo wanavyofanya biashara zao kwa kufuata sheria na taratibu za nchi pamoja na kushiriki katika utunzaji wa mazingira kwa kufanya usafi na kupanda miti. Aidha, viongozi hao kwa sasa wanaendelea na utoaji wa elimu hiyo miongoni mwao na ni mabalozi wa mabadiliko chanya kwa kushiriki katika shughuli za kijamii ikiwemo kufanya usafi, kupanda miti na kupendezesha miji yetu. Tunawapongeza Viongozi wa Mkoa huu na mikoa mingine yote ambao wameendelea kuwapatia fursa SHIUMA.

39. **Mheshimiwa Spika,** Wizara imeendelea kushirikiana na viongozi wa Shirikisho la Umoja wa Machinga (SHIUMA) Taifa kutoa elimu kwa wafanyabiashara ndogondogo nchini ili wazingatie utii wa sheria kwenye masoko nchini. Pia, ushirikishwaji huo umewezesha uhamishwaji wa wafanyabiashara ndogondogo kuingia kwenye masoko mapya kwa njia nzuri na shirikishi kwa maendeleo yao. Hivyo,

ninawapongeza Wakuu wa Mikoa, Wilaya pamoja na Wakurugenzi wa Halmashauri kwa hatua wanazochukua kuendeleza wafanyabiashara ndogondogo nchini pamoja na utayari wao wa kushirikiana nao kwa lengo la kuwawezesha kukua kiuchumi na kutatua changamoto zinazokwamisha maendeleo yao.

40. **Mheshimiwa Spika**, Wizara kwa kushirikiana na wadau wengine inawatambua wafanyabiashara ndogondogo wakiwemo machinga kama kundi maalum linalohitaji kupewa kipaumbele katika kukuza uchumi wa nchi na kuzalisha ajira kwa wingi. Aidha, Serikali kupitia Halmashauri inaendelea kuweka mazingira wezeshi ikiwa ni pamoja na kutenga na kuendeleza maeneo rafiki kwa ajili ya wafanyabiashara ndogondogo kufanya biashara, ambapo hadi sasa jumla ya masoko 367 yameboreshwa nchini yenye uwezo wa kuhudumia wafanyabiashara ndogondogo 136,041. Baadhi ya masoko hayo ni pamoja na: Soko la Machinga *Complex Bahi Road* Jijini Dodoma linalohudumia takribani wafanyabiashara ndogondogo 3,000; Soko la Kigogo *Fresh* linalohudumia wafanyabiashara ndogondogo 430 na Soko la Bunju B linalohudumia wafanyabiashara ndogondogo 418 Jijini Dar es Salaam. Vilevile, ujenzi wa masoko hayo unaendelea katika Jiji la Tanga, Mbeya, Mwanza, Manispaa ya Morogoro pamoja na Halmashauri ya Mji

wa Tunduma. Hivyo, napenda nitumie fursa hii kumshukuru **Mheshimiwa Dkt. Samia Suluhu Hassan**, Rais wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania kwa kutoa fedha zinazoweza ujenzi na uboreshaji wa masoko haya nchini.

41. **Mheshimiwa Spika**, Wizara imetengewa jumla ya **Shilingi Bilioni 22,925,892,250** kwa ajili ya kutoa mkopo wenye masharti nafuu kwa wafanyabiashara ndogondogo nchini mwaka 2022/23. Hata hivyo, kufuatia maelekezo ya Serikali kuwa fedha zitolewe kupitia mfumo wa kibenki, Wizara inakamilisha taratibu zote muhimu zitakazoweza fedha hizo kuanza kutolewa kupitia mfumo wa kibenki ambao ni salama na rafiki kwa walengwa wakiwemo Wafanyabiashara Ndogondogo, mama/baba lishe, waendesha bodaboda na bajaji. Hivyo, mfumo huo wa kibenki utawezesha fedha hizo kuwa endelevu na utawasaidia walengwa kupata mitaji kwa ajili ya kupanua biashara zao.

42. **Mheshimiwa Spika**, Wizara imeendelea kuratibu utoaji wa baadhi ya mikopo na utoaji wa elimu ya ujasiriamali kwa wafanyabiashara ndogondogo kupitia benki wanazohudumiwa ambapo kati ya Julai 2022 hadi Machi 2023 jumla ya **Shilingi Trilioni 1.05** zimekopeshwa kwa wafanyabiashara ndogondogo **41,073**. Baadhi ya Madirisha

yanayotumiwa ni pamoja na mikopo ya vikundi kupitia Tanzania Commercial Bank (TCB), Jikwamue *Loan Scheme* kupitia benki ya Azania pamoja na mikopo ya kilimo na biashara kupitia benki ya NMB. Hivyo, Wizara itaendelea kuratibu utoaji wa elimu ya ujasiriamali kwa jamii pamoja na uhamasishaji wa taasisi hizo kuandaa bidhaa na fursa mbalimbali za kiuchumi kwa ajili ya wafanyabiashara ndogondogo nchini. Pia, Wizara itashirikiana na taasisi hizo kuhakikisha kuwa bidhaa na huduma hizo zinawafikia walengwa kwa njia rahisi na rafiki hususan wale walioko vijijini.

43. **Mheshimiwa Spika,** Wizara imeendelea kushirikiana na wafanya biashara ndogondogo ikiwemo viongozi wa Shirikisho la Umoja wa Machinga (SHIUMA) nchini kuhamasisha wafanyabiashara ndogondogo kushiriki katika shughuli mbalimbali za Kitaifa ikiwemo maonesho ya kibiashara. Jumla ya Wafanyabiashara ndogondogo 90 waliwezesha kushiriki kwenye Maonesho ya 46 ya Biashara ya Kimataifa ya Dar es Salaam (Maonesho ya Sabasaba) yaliyofanyika mwezi Julai, 2022. Vilevile, jumla ya wafanyabiashara 968 walishiriki katika Maonesho ya Kilimo ya Nanenane yaliyofanyika Mkoani Mbeya mwezi Agosti, 2022. Hivyo, ushiriki wao katika maonesho hayo unawawezesha kujifunza pamoja na

kupata fursa za kiuchumi zilizopo kwenye sekta zingine ndani na nje ya nchi.

ENEO LA 3: HAKI NA MAENDELEO YA MTOTO

44. **Mheshimiwa Spika**, Wizara inaendelea kuratibu na kusimamia utoaji wa haki za msingi kwa mtoto ikiwa ni pamoja na haki ya kuishi, kulindwa, kuendelezwa, kushiriki na kutobaguliwa. Hata hivyo, baadhi ya watoto hawazipati haki hizo na hivyo wanakabiliwa na changamoto mbalimbali ikiwemo vitendo vya ukatili katika familia na jamii.

45. **Mheshimiwa Spika**, moja ya sababu zinazosababisha ukatili dhidi ya watoto hapa nchini ni mwendelezo wa mmomonyoko wa maadili katika jamii unaoambatana na mila na desturi za jamii husika ambazo zinasababisha ukatili wa kijinsia na ukatili dhidi ya watoto. Kwa mantiki hiyo, Wizara itaendelea kutekeleza maelekezo ya mamlaka na viongozi wa kitaifa katika kuhakikisha elimu inatolewa kwa jamii ili kudhibiti vitendo vinavyoashiria maadili yasiyofaa pamoja na mila na desturi zenye madhara kwa wanawake na watoto. Wizara itazingatia maelekezo hayo wakati wote wa kutekeleza afua za ulinzi na usalama wa watoto.

46. **Mheshimiwa Spika**, katika kushughulikia changamoto za vitendo vya ukatili dhidi ya watoto, Wizara kwa kushirikiana na Wizara nyingine za Kisekta imeendelea kuratibu na kusimamia utoaji wa elimu ya upatikanaji wa haki za watoto na kupinga ukatili dhidi yao kupitia makundi yote katika jamii. Katika kufikia kundi kubwa la watoto kwenye shule, Wizara imeratibu uundaji wa Madawati ya Ulinzi na Usalama wa Mtoto katika shule za msingi na sekondari nchini likiwa ni jukwaa mahsusi la watoto la kutoa taarifa za viashiria na vitendo vya ukatili vinavyofanywa ndani na nje ya shule kwa usaidizi wa walimu wa malezi na unasihi.

47. **Mheshimiwa Spika**, zoezi la kuunda madawati ya ulinzi na usalama wa mtoto lilianza Julai, 2022 mara baada ya uzinduzi wa mwongozo wa Uundaji wa Madawati ya Ulinzi na Usalama wa Mtoto ndani na Nje ya Shule. Hadi kufikia Aprili, 2023 jumla ya madawati 1,585 yameundwa katika shule za msingi (1,128) na sekondari (457) sawa na asilimia 6.1 ya madawati 25,773 yanayotarajiwa kuundwa katika shule zote nchini. Mikoa 12 iliyoanza kuunda madawati hayo ni Dar es Salaam (503), Shinyanga (243), Mwanza (97), Iringa (166), Tanga (155), Dodoma (75), Manyara (75), Geita (61), Rukwa (60), Arusha (50), Pwani (50) na Morogoro (50). Hadi Aprili, 2023 Mkoa wa Dar es Salaam ndiyo mkoa pekee uliofanikiwa kuunda

madawati ya ulinzi na usalama wa mtoto katika shule zote za msingi na sekondari. Hivyo, nachukua fursa hii kuupongeza uongozi wa Mkoa wa Dar es Salaam. Aidha, Wizara inaandaa tuzo kwa ajili ya kuipongeza mikoa mitano (5) itakayofanya vizuri zaidi katika kuandaa jukwaa hili muhimu la ulinzi na usalama wa mtoto zitakazotolewa mwezi Juni, 2023.

48. **Mheshimiwa Spika**, ili kuhakikisha kwamba Madawati hayo yanaundwa katika shule zote za Msingi na Sekondari; Wizara imeendelea kutoa mafunzo ya uundaji wa madawati hayo kwa Maafisa Maendeleo ya Jamii, Maafisa Elimu, Maafisa Ustawi wa Jamii na walimu wa ushauri na unasihi kwenye shule zote ili wakaunde madawati hayo. Aidha, Wizara itaendelea kushirikisha Mashirika Yasiyo ya Kiserikali na makundi mengine ya kujitolea kushirikiana na maafisa wa Serikali ili kusaidia katika zoezi hilo.

49. **Mheshimiwa Spika**, katika kuimarisha upatikanaji wa haki ya watoto ya kushiriki katika kujadili masuala yanayowahusu, Wizara inaendelea kuhuisha na kuunda Mabaraza ya Watoto katika ngazi za Vijiji/Mitaa hadi ngazi ya Taifa. Katika kipindi cha Julai, 2022 hadi Aprili 2023, jumla ya Mabaraza ya Watoto 592 yameanzishwa sawa na asilimia 3.6 ya lengo la kuanzisha Mabaraza 16,582. Wizara kwa kushirikiana na Ofisi ya Rais – TAMISEMI imeekeleza Maafisa Elimu na Maafisa Maendeleo ya Jamii wa

Halmashauri kuunda Mabaraza ya watoto 8,250 na kukamilisha ifikapo Juni, 2024. Aidha, Wizara inaendelea kusimamia na kuratibu utendaji wa Baraza la Watoto la Jamhuri ya Muungano wa Tanzania ambalo linajumuisha wajumbe wawili (2) kutoka kila Mikoa katika mikoa yote 26 ya Tanzania Bara na wajumbe 10 kutoka Zanzibar kwa kuzingatia uwiano wa jinsi. Pamoja na kuwashirikisha watoto kujadili masuala yanayowahusu, Mabaraza hayo hutoa fursa kwa watoto kujifunza masuala ya uongozi, uadilifu, uzalendo na maadili mema kwa Taifa na masuala mengine mtambuka ikiwa ni pamoja na masuala ya jinsia, mabadiliko ya tabia nchi, TEHAMA, VVU na UKIMWI na magonjwa yasiyoambukizwa.

50. **Mheshimiwa Spika**, Wizara pia imeendelea kuelimisha na kufuatilia malezi na makuzi ya watoto ikiwa ni pamoja na usalama wa watoto wakiwa nyumbani, shuleni na kwenye jamii. Mfano, katika kipindi cha 2022/23 kwenye usafirishaji wa watoto katika baadhi ya mabasi ya shule yalibainishwa matukio mbalimbali ya ukatili kwa watoto ukiwemo ukatili wa kingono. Hatua za kisheria zimeendelea kuchukuliwa kwa waliotuhumiwa kufanya makosa ya ukatili dhidi ya Watoto. Katika kipindi cha kuanzia Januari, 2022 hadi Machi, 2023 jumla ya matukio ya ukatili 15,901 yaliripotiwa Polisi. Aidha, sehemu kubwa ya jamii imekuwa ikioneana muhali kwenye kutoa ushahidi ili kesi itayarishwe vizuri kukidhi

vigezo vya kufikishwa mahakamani. Hali hii inaathiri kasi ya haki kupatikana, mathalani kati ya matukio haya Kesi 671 ndiyo zilifikishwa mahakamani ambapo kati ya hizo kesi 368 zilizotolewa hukumu na kesi 303 zinaendelea.

51. **Mheshimiwa Spika**, nitoe wito kwa jamii kuendelea kujitokeza mbele ya vyombo vya utoaji haki kutoa ushahidi ili kesi zote zilizopo kwenye mnyororo wa haki jinai ziweze kufika mwisho na haki ipatikane. Natoa pongezi kwa Jeshi la Polisi na mamlaka zingine za uchunguzi na maafisa wa Dawati la Jinsia katika taasisi mbalimbali ambao wamekuwa wakifanya kazi usiku na mchana kuwafikia watuhumiwa na kutoa faraja na huduma kwa manusura. Natoa rai kwa jamii kutoa ushirikiano kwa vyombo vyetu na ni vyema ifahamike endapo itabainika kuna watu wanaovuruga ushahidi watashughulikiwa kwa mujibu wa sheria.

52. **Mheshimiwa Spika**, katika kukabiliana na changamoto zinazoibuka za usalama wa watoto katika mabasi ya shule na kuimarisha malezi, makuzi na usalama wa watoto shuleni; Serikali kupitia Wizara ya Elimu, Sayansi na Teknolojia imetoa Waraka wa Elimu Na. 1 wa mwaka 2023 kuhusu uboreshaji wa huduma ya magari/mabasi yanayotumika kusafirisha wanafunzi ikiwa ni pamoja na kuwepo kwa wahudumu wawili ambao ni mhudumu wa kike na wa kiume kwa

kila gari mwanzo wa safari hadi mwisho; na inaposhindikana wote wawili; basi awepo mhudumu wa kike. Waraka huo pia umeelekeza kuacha kuweka muziki na video zisizo za maadili kwenye mabasi sambamba na kubandikwa kwa maelekezo ya kupinga vitendo vya ukatili dhidi ya mtoto katika kila basi ili kuwakumbusha walimu, watumishi na jamii majukumu yao ya kuwalinda watoto.

53. **Mheshimiwa Spika**, vilevile, Serikali imetoa Waraka wa Elimu Na. 2 wa mwaka 2023 ulioweka zuio la utoaji wa huduma ya kulaza wanafunzi wa bweni kwa ngazi za elimu ya awali hadi shule za msingi chini ya darasa la 5 **isipokuwa kwa kibali maalum kutoka Ofisi ya Kamishna wa Elimu**. Waraka Na 1 na Waraka Na. 2 umeanza kutumika tarehe 01 Machi, 2023. Wizara kwa kushirikiana na Wizara ya Elimu, Sayansi na Teknolojia na Ofisi ya Rais TAMISEMI inakusudia kufanya tathmini ya utekelezaji wake ili kujiridhisha na utatuzi wa changamoto hizo.

54. **Mheshimiwa Spika**, katika azma ya kuongeza uelewa na hamasa ya jamii kwenye ushiriki wa Malezi, Makuzi na Ulinzi wa watoto, Wizara imeendelea kusimamia na kuratibu Kampeni mbalimbali kuhamasisha jamii kushiriki katika mapambano dhidi ya vitendo vya ukatili na unyanyasaji wa kijinsia ikiwemo **“Twende Pamoja Ukatili Sasa Basi”**

kampeni ambayo ilizinduliwa mwaka 2019 ikilenga kujumuisha makundi yote ya jamii katika kupambana na vitendo vya ukatili na Kampeni ya **Shujaa wa Maendeleo na Ustawi wa Jamii (SMAUJATA)** ambayo ni kampeni ya Wananchi Wazalendo waliojitolea kuelimisha jamii na kuibua changamoto za ukatili ili hatua stahiki zichukuliwe na mamlaka husika. Kampeni hii ilianza Julai, 2022 na inaendeshwa chini ya kaulimbiu ya **“Kataa Ukatili, Wewe ni Shujaa”**.

55. **Mheshimiwa Spika**, hadi kufikia Aprili, 2023 jumla ya wananchi 9,832 wamejiunga katika kampeni hiyo na kufanikiwa kutoa elimu kuhusu madhara ya ukatili dhidi ya watoto ikijumuisha yafuatayo: mikusanyiko na mikutano matukio (550), magulio na masoko (126), makanisa na misikiti (232), zahanati na vituo vya afya (50), vyombo vya habari (39), maonyesho (10), shule na vyuo vikuu (481). Vilevile, elimu ya ukatili dhidi ya watoto na usawa wa kijinsia imetolewa kwenye vituo vya basi na maegesho ya magari (56). Hivyo, kampeni imefikia Kata 1,000, Halmashauri 156 na Mikoa yote 26 ya Tanzania. Kupitia mitandao ya kijamii, kampeni ya SMAUJATA imepata wafuatiliaji wengi katika vyombo vya habari, mitandao ya kijamii na jamii.

56. **Mheshimiwa Spika**, tangu Kampeni ya SMAUJATA kuasisiwa kwa takribani mwaka mmoja

sasa; tarehe 27 Mei 2023 utakuwa ni usiku wa kutathmini utendaji na mafanikio ya SMAUJATA kwa utendaji wake na kutoa tuzo kwa mashujaa hao inayojulikana kama **“SMAUJATA CHAMPIONS AWARD, 2023”**. Utendaji wa SMAUJATA umeamsha ari ya watanzania wengine wazalendo kuanzisha vikundi vipya vya kuunga mkono ajenda hii vikiwemo taasisi ya *Safe Society Platform Tanzania* iliyopo Mkoa wa Mara na Foundation for Ambassadors Gender Initiatives (FAGDI) yenye Kampeni yenye kaulimbiu ya **“Zijue Fursa, Imarisha Uchumi, Kataa Ukatili, Kazi Iendeleo - ZIFIUKUKI”**. Kampeni hii ilizinduliwa kwa mafanikio makubwa mwezi Aprili, 2023 katika Mkoa wa Dar es Salaam ikihusisha Wahariri wa vyombo ya habari, Viongozi wa dini, Baraza la Wazee, Machifu na Wananchi kwa ujumla. Mwelekeo wa Wizara ni kuimarisha falsafa ya kuhamasisha utendaji shirikishi na jamii katika ngazi za msingi (Bottom Up) kwenye maeneo yote ya utekelezaji ikiwa ni pamoja na jamii kumiliki Kampeni ya kukabiliana na vitendo vya ukatili dhidi ya watoto na kuelimisha juu ya fursa za kiuchumi. Nachukua fursa hii kuwapongeza viongozi wa SMAUJATA, SSPT, FAGDI na wengine wote wanaofanya kazi za jamii kwa dhana ya kujitolea muda na rasilimali zao kuenzi Taifa lao. Natoa wito kwa vikundi vingine vyote vyenye moyo wa kujitoa kushirikiana na Wizara.

57. **Mheshimiwa Spika**, kufuatia ongezeko la vitendo vya mmomonyoko wa maadili katika jamii, tarehe 15 Mei, 2023 wakati wa maadhimisho ya Siku ya Kimataifa ya Familia, Wizara imezindua Kampeni mahsusi inayohusisha wadau mbalimbali ili kulinda maadili, mila, desturi na tamaduni zetu. Kampeni hii inaongozwa na kaulimbiu **“Taifa Letu, Maadili Yetu”**.

58. **Mheshimiwa Spika**, Wizara imeendelea kuhusisha Wadau wenye ushawishi mkubwa kwa jamii katika kuimarisha vita dhidi ya ukatili wa kijinsia. Miongoni mwa wadau hao ni Klabu za Mpira wa Miguu ambapo tayari YANGA na AZAM wameunga mkono vita hii na wengine wanaendelea kujitokeza. Kwa upande mwingine, tunatambua mchango mkubwa wa vyombo mbalimbali vya habari ambavyo vimekuwa mstari wa mbele wakati wote kufikisha sauti ya elimu kwa wananchi na wito kuingia kwenye vita hii. Aidha, Tunawapongeza sana wadau hawa na wengine wote wanaoguswa na maombi yetu ya kuungana kwenye vita hivi. Wito unatolewa kwa vilabu vingine vyote vya michezo na vyombo vya habari na kila mdau mmoja mmoja mwenye nguvu ya sauti kwenye jamii na wafuasi wengi kujitolea kuingia kwenye mapambano haya ya kulinda vizazi na Taifa letu dhidi ya mmomonyoko wa maadili, ukatili wa kijinsia na pia kuwajulisha wananchi fursa za maendeleo ya kiuchumi.

59. **Mheshimiwa Spika**, Wizara inaendelea kuratibu huduma ya msaada wa simu bila malipo Na. 116 (*Child Helpline*) kwa ajili ya jamii kutoa taarifa za vitendo vya ukatili dhidi ya watoto. Katika kipindi cha Julai 2022 hadi Aprili 2023 jumla ya simu 11,316 kuhusu watoto zilipokelewa na kati ya simu hizo 10,777 zilikuwa na lengo la wazazi/walezi na watoto kupata elimu inayohusu masuala mbalimbali ya malezi. Katika eneo la ukatili, simu 539 zilihusu ukatili na utelekezaji wa watoto ambazo 81 zilipewa rufaa kwa Maafisa Ustawi wa Jamii na Dawati la Jinsia na Watoto katika vituo mbalimbali vya Polisi nchini. Aidha, katika kupanua wigo wa kupokea changamoto za jamii ikiwa ni pamoja na ukatili dhidi ya makundi mbalimbali hususani Wanawake na Watoto; Wizara imeanzisha “call center” ambayo itanza kutumika Juni, 2023. Vilevile, wananchi takribani 342 walifikisha malalamiko yao kwa kunitumia ujumbe wa simu kupitia namba yangu ya **0734124191** na **0765345777** ambapo niliwaunganisha na maafisa ustawi wa mkoa kwa huduma stahiki kama inavyoonekana kwenye **kiambatisho Na 1**.

Nitumie fursa hii kuwashukuru na kuwapongeza Maafisa Ustawi wa Jamii na Maafisa Dawati la Jinsia Polisi kwa mchango wao mkubwa

wanaoutoa katika kushughulikia vitendo hivi hususan katika kutoa huduma kwa manusura wa vitendo vya ukatili dhidi ya watoto. Aidha, natoa wito kwa viongozi na watendaji wote kuendelea kuwa karibu na wananchi ili wapate huduma zote ngazi stahiki na kuepuka kuhitaji rufaa hata kwa masuala yenye ufumbuzi kwa ngazi husika.

60. ***Mheshimiwa Spika,*** katika kuimarisha upatikanaji wa haki za watoto kisheria, Wizara kwa kushirikiana na Wadau wa Maendeleo, Wizara za Kisekta na Taasisi za Kiserikali ikiwemo Wizara ya Katiba na Sheria, Ofisi ya Mwanasheria Mkuu wa Serikali, Ofisi ya Taifa ya Mashtaka, Tume ya Kurekebisha Sheria Tanzania, Wizara ya Habari, Mawasiliano na Teknolojia ya Habari, Wakala wa Usajili, Ufilisi na Udhamini - RITA, Jeshi la Polisi, Jeshi la Magereza, Mamlaka ya Maabara ya Mkemia Mkuu wa Serikali, imeratibu ukusanyaji wa maoni ya marekebisho ya Sheria ya Mtoto Sura ya. 13 ya Sheria za Tanzania sambamba na kufanya uchambuzi na hatimaye kupendekeza vifungu vinavyopaswa kufanyiwa marekebisho. Hatua inayofuata ni Wadau wote kutolea maoni mapendekezo ya marekebisho ya sheria hiyo ili hatua zinazofuata ziweze kuendelea kwa lengo la marekebisho ya Sheria hiyo ili kuondoa changamoto za utoaji haki kwa watoto. Aidha, Wizara yangu kwa kipekee inatambua juhudi inayoendelea

kufanywa na Wizara ya Katiba na Sheria katika mchakato mzima wa kufanya marekebisho ya sheria 29 zikiwemo Sheria ya Mwenendo wa Makosa ya Jinai, Sheria ya Ushahidi, Sheria ya Uthibitisho wa Wosia na Usimamizi wa Mirathi na Kanuni ya Adhabu ambazo marekebisho yake pamoja na mambo mengine yataimarisha ulinzi wa watoto, wanawake na jamii kwa ujumla.

61. **Mheshimiwa Spika**, kwa sasa tumeanza kushuhudia ukatili mpya wa watoto katika mitandao. Kwa mujibu wa Taarifa ya Hali ya Ukatili wa Watoto Mtandaoni (Disrupting Harm Report in Tanzania – 2022) inaonesha kuwa asilimia 67 ya watoto wenye umri wa miaka 12 – 17 hapa nchini ni watumiaji wa mitandao kwa kutumia simu na kompyuta ambazo huzipata kwa ndugu zao wa karibu wakiwemo wazazi, walezi, marafiki na ndugu wengine wanaowazunguka. Taarifa hiyo imeonesha pia kwamba asilimia 4 ya watoto waliotumia mitandao ni wahanga wa aina mojawapo ya ukatili mtandaoni ikiwa ni pamoja na kulazimishwa kujihusisha na vitendo vya ngono, kusambaza picha na video zenye maudhui ya kingono bila ridhaa yao na kurubuniwa kujihusisha na shughuli za kingono kwa kuahidiwa fedha au zawadi zingine.

62. **Mheshimiwa Spika**, katika kuongeza uelewa wa athari za ukatili kwa watoto mtandaoni zinazotokana na matumizi yasiyo sahihi ya vifaa vya kieletroniki kama simu, kompyuta na runinga, Wizara imeandaa Vijarida vya kuelimisha watoto, wazazi na walimu kwa kutumia lugha nyepesi. Lengo ni kuhakikisha kuwa wazazi na walimu wanakuwa wasaidizi wa watoto ili kubaki salama mtandaoni. Aidha, Vijarida hivyo vitakuwa msaada mkubwa kwa watoto wanapokuwa mitandaoni. Kwa sasa Vijarida hivyo vinasambazwa kwa walengwa kwa njia tofauti ikiwa ni pamoja na kuvifikisha shule za msingi na sekondari nchini na kutumia wamiliki wa mitandao “bloggers”. Vilevile, Vijarida hivi vimewekwa katika tovuti na mitandao ya kijamii ya Wizara ili kuweza kupatikana kiurahisi kwa watumiaji mbalimbali. Zoezi la kusambaza linaendelea.

63. **Mheshimiwa Spika**, nitumie fursa hii kukushukuru wewe binafsi kupitia Bunge lako Tukufu kwa kutoa maelekezo kuhusu marekebisho ya sheria za makosa ya jinai katika kuimarisha juhudi za kupambana na mmomonyoko wa maadili. Kipekee, namshukuru **Mheshimiwa Kassim Majaliwa Majaliwa (Mb)** Waziri Mkuu wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania kwa kutoa maelekezo ya namna ya kushughulikia masuala ya mmomonyoko wa maadili nchini ambapo Wizara yangu imeanza kuyatekeleza.

64. **Mheshimiwa Spika**, Wizara inaendelea kutoa elimu kuhusu mila na desturi zenye madhara katika jamii. Pamoja na elimu hiyo, bado kuna baadhi ya jamii zinazoendeleza mila ya ukeketaji katika mikoa mbalimbali nchini. Kwa mujibu wa Taarifa ya Utafiti wa Afya ya Uzazi na Mtoto na Viashiria vya Malaria Tanzania ya mwaka 2015/2016, mikoa yenye kiwango cha juu cha ukeketaji ilikuwa ni Manyara (58%), Dodoma (47%), Arusha (41%), Mara (32%) na Singida (31%).

65. **Mheshimiwa Spika**, katika kipindi cha Julai, 2022 hadi Aprili, 2023 Kampeni ya kutoa elimu na ushawishi kwa makundi mbalimbali kuhusu kutokomeza ukeketaji imefanyika kwenye Mikoa minne (4) ya Manyara, Dodoma, Arusha na Singida. Kampeni hiyo imewafikia Maafisa wa Serikali ngazi za Mikoa na Halmashauri 385, shule za msingi 89 na sekondari 26, viongozi wa jadi 109, viongozi wa dini 98, watu mashuhuri 71, manganariba 40 na wawakilishi wa Mashirika Yasiyo ya Kiserikali 193. Katika kampeni hiyo, elimu ilitolewa kwa njia mbalimbali ikiwemo mikutano ya hadhara, kutembelea na kutoa elimu kwa wanafunzi kwenye shule za msingi na sekondari pamoja na mijadala iliyohusisha makundi mbalimbali ya jamii. Vilevile, wataalam wa masuala ya afya na ukatili dhidi ya watoto walitembelea shule 25 za

msingi kwenye Halmashauri za Mkoa wa Mara (Tarime, Butiama na Serengeti) na kutoa elimu kwa wanafunzi 14,897. Aidha, katika kuzuia vitendo vya ukeketaji visitokee, jumla ya watoto wa kike 806 kutoka Halmashauri za Tarime (486), Serengeti (201) na Butiama (119) waliokolewa na kutunzwa kwenye nyumba salama zilizopo katika Halmashauri husika.

66. **Mheshimiwa Spika**, pamoja na juhudi za Serikali na Wadau kuwatunza watoto ambao walikuwa wanakabiliwa na uwezekano wa kukeketwa katika kipindi cha ukeketaji, ilipofika Februari, 2023 ikiaminika kwamba kipindi cha ukeketaji kimepita kwa mujibu wa mila na desturi, jumla ya Watoto 71 katika Wilaya ya Tarime walikeketwa. Napenda kutumia nafasi hii kumshukuru na kumpongeza **Mhe. Meja Jenerali Suleiman Mungiya Mzee**, Mkuu wa Mkoa wa Mara kwa hatua ya kukemea tukio hilo pamoja na kuwakamata na kuwafikisha kwenye vyombo vya sheria wazazi/walezi 51 ambao wameshiriki katika kuwakeketa watoto hao waliporejea majumbani. Ni matumaini yangu kuwa, hatua kama hizi zitaendelea kuchukuliwa kwa wazazi na familia zinazojihusisha na ukeketaji katika kutokomeza jambo hili.

67. **Mheshimiwa Spika**, katika kushughulikia changamoto za kundi la Vijana Balehe nchini, Wizara imeendelea kuratibu utekelezaji wa **Ajenda ya Kitaifa**

ya Kuwekeza kwenye Afya na Maendeleo ya Vijana Balehe Nchini yaani NAIA (2021/22 – 2024/25)

ambapo kwa kushirikiana na Wizara za kisekta na Taasisi za Serikali imeandaa Mwongozo wa Uratibu wa Ajenda hiyo na kufanikiwa kuunda kamati za kitaifa na kuzijengea uwezo zenye jumla ya wajumbe 125 zikiwemo:- Sekretarieti ya Taifa yenye wajumbe 27, Kamati Tendaji ya Taifa (40), Kamati Elekezi ya Taifa (46) na Kamati ya Usimamizi na Ufuatiliaji (12).

68. **Mheshimiwa Spika**, katika uratibu wa usimamizi wa utekelezaji wa Ajenda hiyo hapa, wizara na wadau wake tumetekeleza afua za utoaji elimu ya afya ya uzazi, hedhi salama na kuwapa mafunzo wasichana kuhusu ujasiriamali ili waweze kutekeleza shughuli zao za kiuchumi. Katika programu hiyo, Wizara kwa kushirikiana na Mashirika ya *Plan International*, *World Vision* na *Femina* imefikia jumla ya Wasichana Balehe 11,480 ambapo wasichana 5,152 walitoka Dar es Salaam, 2,354 (Pwani), 3,143 (Katavi), 1,907 (Tabora), 2,189 (Kagera), 1,897 (Mara) na 1,278 (Dodoma). Mafunzo haya yamewezesha wasichana balehe kuanzisha miradi mbalimbali ya kiuchumi na hivyo kuweza kujiajiri na kupunguza kiwango cha utegemezi katika familia. Katika kupima utekelezaji wa ajenda hiyo, Wizara inaandaa tathmini ya kati ya utekelezaji ya ajenda ya Taifa ya Kuwekeza katika Afya na Maendeleo ya Vijana Balehe kwa lengo la kuainisha

mafanikio, changamoto na kuboresha utekelezaji wake.

69. **Mheshimiwa Spika**, katika kusimamia jukumu la uratibu, Wizara imeshirikiana na Tume ya Kudhibiti UKIMWI Tanzania kwa ufadhili wa Mfuko wa Kimataifa wa UKIMWI (Global Fund) kutekeleza Mradi wa Kutokomeza maambukizi ya Virusi Vya UKIMWI kwa Vijana Balehe wenye umri wa kati ya miaka 10 hadi 24 unaojulikana kama “Timiza Malengo”. Mradi huo umetekelezwa katika Halmashauri 18 kwenye mikoa mitano (5) ya Dodoma, Morogoro, Singida, Tanga na Geita ambapo jumla ya vijana balehe milioni moja waliopo shuleni na nje ya shule wamefikiwa na programu hiyo. Kati ya hao, Vijana Balehe 941,000 walifikiwa na elimu ya afya ya uzazi na VVU sambamba na vifaa mbalimbali vya shule ili waweze kukamilisha mzunguko wa elimu yao. Katika hao, jumla ya wasichana balehe 426,000 waliopo nje ya mfumo rasmi wa elimu walipata elimu ya ujasiriamali ambapo, wasichana 41,000 walipewa fedha taslimu Shilingi 257,000 kila mmoja ukiwa ni mtaji wa kuanzisha shughuli za kujipatia kipato kwenye Halmashauri zote 18 za mradi.

70. **Mheshimiwa Spika**, Wizara pia inaendelea kuratibu **Programu Jumuishi ya Taifa ya Malezi, Makuzi na Maendeleo ya Awali ya Mtoto 2021/22 -**

2025/26 yenye lengo la kutatua changamoto za ukuaji na maendeleo ya watoto wenye umri kati ya miaka 0 hadi 8. Katika kuimarisha uelewa na umuhimu wa kuwekeza katika huduma jumuishi za Afya, lishe, ulinzi, ujifunzaji wa awali, malezi yenye mwitikio na uchangamshi wa awali kwa watoto kwenye utekelezaji wa Programu hiyo, mwezi Novemba, 2022, Wizara iliratibu mafunzo kuhusu sayansi ya malezi na makuzi ya watoto kwa wajumbe 124 wa Kamati za Kudumu za Bunge la Jamhuri ya Muungano wa Tanzania zikiwemo Kamati ya Bajeti, Kamati ya Utawala na Serikali za Mitaa na iliyokuwa Kamati ya Kudumu ya bunge ya Maendeleo na Huduma za Jamii.

71. **Mheshimiwa Spika**, katika kuimarisha malezi jumuishi kwa kundi la vijana balehe wenye umri wa miaka 10 hadi 17; Wizara imeanzisha programu ya malezi kwa kufanya majaribio ya programu Jumuishi ya Malezi kwenye Halmashauri ya Mbarali Mkoani Mbeya mwaka 2022. Utekelezaji wa Programu ulianza kwa kutoa mafunzo kuhusu programu kwa wawezeshaji 16 ambao walipewa jukumu la kutoa elimu ya malezi kwa Wazazi ikijumuisha na Vijana Balehe kwa pamoja. Jumla ya wazazi 104 na Vijana Balehe 83 kutoka katika Kata 8 za Halmashauri ya Wilaya ya Mbarali ambazo Ruiwa, Ubaruku, Rujewa, Utengule, Ihahi, Chimala, Lugelele na Madibira walipata mafunzo hayo. Awamu ya pili ya programu

hiyo imeanza kutekelezwa katika Halmashauri tatu za mkoa wa Songwe ambazo ni Mbozi, Ileje na Tunduma. Aidha, katika mwaka wa fedha 2023/24, Wizara itatekeleza programu hiyo katika Halmashauri zote za mikoa ya Kigoma, Mtwara, Iringa, Mbeya na Njombe. Tathmini ya majaribio hayo imeonesha kwamba kuna umuhimu mkubwa wa kuanza kutoa elimu ya malezi na matunzo ya watoto kwa vijana ili waweze kumudu utoaji wa huduma hiyo kwa watoto wao wakati ukiwadia.

Nitumie fursa hii, kutoa rai kwa Watanzania wote kuwa mstari wa mbele katika kutokomeza vitendo vyote vya ukatili dhidi ya watoto vinavyotokea nyumbani kwa 60%, ndani na nje ya shule kwa 40%. Hili litawezekana endapo wazazi na walezi watatimiza jukumu lao la msingi la malezi na makuzi ya watoto kwa kuhakikisha wanatenga muda wa kuwa karibu na watoto wao ili kujua changamoto zinazowakabili. Aidha, wazazi wafuatilie mienendo ya watoto wao na kutoa taarifa za viashiria vya ukatili na vitendo vya ukatili vinavyowapata watoto mapema ili mamlaka husika kuchukua hatua kwa wakati. Watoto ni tunu muhimu kwa Taifa letu, tuwalinde ili wakue na kufikia utimilifu wao.

ENEO LA 4: HUDUMA ZA USTAWI WA JAMII

72. **Mheshimiwa Spika**, Wizara ina jukumu la kusimamia, kuratibu na kutoa huduma za ustawi wa jamii hapa nchini zikiwemo haki, matunzo na ulinzi kwa wazee, watoto wanaoishi katika mazingira hatarishi, watoto wanaoishi na kufanya kazi mitaani, watoto walio katika mkinzano na sheria, huduma kwa wahanga wa ukatili wa kijinsia na wahanga wa usafirishaji haramu wa binadamu, huduma za msaada wa kisaikolojia katika jamii, uratibu wa huduma za afya kwa makundi maalum, huduma kwa familia duni, usajili na usimamizi wa makao na vituo na makao ya kulelea watoto nchini, uratibu wa huduma za malezi ya kambo na kuasili na utatuzi wa migogoro ya familia na ndoa. Majukumu haya yanatekelezwa na wataalam wa ustawi wa jamii kwa mujibu wa Sera, Sheria, Kanuni na Miongozo mahsusi inayoongoza utoaji wa huduma za ustawi wa jamii nchini.

73. **Mheshimiwa Spika**, Wizara inaendelea kusimamia utoaji wa huduma katika Mahabusu 5 za watoto zilizopo mikoa ya Mbeya, Kilimanjaro, Tanga, Arusha na Dar es Salaam. Mahabusu hizo zinatoa huduma za msingi ikiwa ni pamoja na huduma za sheria kwa watoto walio katika mkinzano na sheria. Hadi kufikia mwezi Aprili 2023, watoto 267 (Ke 23 na Me 244) walio katika mkinzano na sheria waliwezesha kupata huduma za msingi za chakula,

malazi, mavazi na matibabu. Aidha, jumla ya watoto 482 (Me 459, Ke 23) waliokinzana na sheria walipatiwa huduma za ustawi wa jamii katika mashauri yao mahakamani katika Halmashauri zote nchini.

74. **Mheshimiwa Spika**, Katika mwaka mpya ujao wa fedha, Wizara itazindua mahabusu mkoani Mtwara yenye uwezo wa kuhudumia watoto 60 kwa wakati mmoja. Mahabusu hii itahudumia mikoa ya Mtwara, Lindi na Ruvuma ambayo haikuwa na mahabusu ya watoto. Aidha, Wizara inasimamia shule ya maadilisho Irambo Mbeya yenye watoto 41 (Me 40 na Ke 1) waliohukumiwa na mahakama baada ya kutenda makosa mbalimbali. Kati ya Julai 2022 na Aprili 2023, watoto 12 (Me 11, Ke 1) waliokuwa wanatumikia hukumu ya marekebisho ya tabia wamekamilisha hukumu zao na kuunganishwa na familia zao. Shule hii inatoa marekebisho ya tabia na elimu kwa watoto waliohibitishwa kutenda makosa ya jinai ili wanapokamilisha hukumu zao waweze kuwa raia wema.

Natoa wito kwa jamii kuendelea kuwatumia wataalamu wa Ustawi wa Jamii katika ngazi zote pale wanapobaini mienendo mibaya ya tabia ya watoto katika maeneo wanayoishi ili wafanye ufuatiliaji kabla ya watoto hao kuingia katika hatari za kukinzana na sheria.

75. **Mheshimiwa Spika**, Wizara inaendelea na utambuzi wa Watoto walio katika mazingira hatarishi kupitia Serikali za Mitaa katika Halmashauri zote ambao unawezesha kuwasajili na kuwapa huduma watoto hao pamoja na kaya zao. Katika kipindi cha Julai, 2022 hadi Aprili 2023, jumla ya watoto 335,971 (Me 168,634, Ke 167,337) walio katika mazingira hatarishi wametambuliwa na kupatiwa huduma mbalimbali ikijumuisha chakula, malazi, mavazi, elimu, matibabu na lishe. Kati ya hao, watoto 26,000 waliotelekezwa, manusura wa vitendo vya ukatili, wahanga wa usafirishaji haramu wa binadamu na wanaoishi kwenye makao ya watoto wameunganishwa na familia zao ili kuwahakikishia malezi, matunzo na ulinzi. Wizara itaongeza kasi ya kuwatambua watoto wa kundi hili na kaya zao ili kufikisha huduma za ustawi na kwa kushirikiana na jamii kudhibiti utoro wa watoto kwenda mitaani kwa kuchukua hatua stahiki kulingana na tathmini ya mazingira hayo.

76. **Mheshimiwa Spika**, katika kipindi cha Julai 2022 hadi Aprili 2023, tatizo la watoto wanaoishi na kufanya kazi mitaani limepungua kwa asilimia 38. Hata hivyo tatizo hilo bado linaendelea kuwepo kutokana na sababu mbalimbali ikiwemo umaskini, vitendo vya ukatili ndani ya familia, migogoro ya ndoa na familia, mila na desturi zisizofaa na malezi duni.

Katika kipindi cha Julai 2022 hadi Aprili 2023 jumla ya watoto 2,185 (Me 1,324, Ke 861) wameunganishwa na familia zao na wengine kupatiwa stadi za maisha katika vyuo vya ufundi stadi nchini. Hii ni matokeo ya kazi nzuri iliyofanywa na Halmashauri zote nchini kwa kushirikiana na Wizara yangu.

Nitoe rai kwa wazazi, walezi na jamii kuwajibika katika malezi, makuzi, matunzo na ulinzi wa watoto ili kuwezesha familia kuwa sehemu salama kwa watoto kuishi na kufurahia haki zao. Hatua kali za kisheria zitaendelea kuchukuliwa kwa mzazi au mlezi yoyote atakayebainika kusababisha mtoto kuingia mtaani ikiwemo kifungo kama ilivyo katika Kifungu cha 16 na 17 cha Sheria ya Mtoto Sura ya 13.

Aidha, iwapo mzazi anaona mtoto wake ana changamoto ambazo yeye ameshindwa kukabiliana nazo, badala ya kumwacha akimbilie mtaani atoe taarifa mapema ili tathmini ifanyike na hatua stahiki zichukuliwe. Vinginevyo, mtoto akitoweka nyumbani vema wazazi na walezi watoe taarifa kwenye kituo cha Polisi na Viongozi wa Serikali za Mitaa badala ya kukaa kimya. Hatua zitachukuliwa dhidi yao kwa mujibu wa Sheria ya Mtoto Sura ya 13.

77. **Mheshimiwa Spika**, huduma za malezi ya kambo na Kuasili zimeendelea kutolewa kwa watoto walio katika mazingira hatarishi. Malezi ya kambo ni malezi mbadala ya kisheria yanayoruhusiwa kwa mlezi mbadala kwa muda maalum. Aidha, kuasili ni kumchukua mtoto kisheria na kumfanya kuwa wako ili kuhakikisha kuwa watoto wanalelewa katika ngazi ya familia kulingana na Sheria ya Mtoto Sura ya 13. Katika kipindi cha Julai 2022 hadi Aprili 2023, jumla ya watoto 75 miongoni mwao watoto 41 (Ke 19 na Me 22) walipata huduma ya malezi ya kambo na watoto 34 (Ke 18 na Me 16) walipata huduma ya kuasili ili kuwawezesha kupata malezi katika ngazi ya familia.

Natoa wito kwa jamii na watu wenye moyo wa kutoa huduma ya malezi ya kambo na kuasili watoto kujitokeza ili watoto waliokosa malezi ya familia waweze kulelewa katika ngazi ya familia.

78. **Mheshimiwa Spika**, Wizara inaendelea kusajili, kusimamia na kuratibu utoaji wa huduma za msingi kwenye makao ya Watoto ikiwemo malazi, chakula, malezi mbadala, huduma za kiroho, matunzo, ulinzi, afya na elimu kwa watoto walio katika mazingira hatarishi nchini. Malezi katika Makao ya Watoto ni huduma ya muda mfupi wakati mashauri ya watoto husika yakifanyiwa kazi ili waunganishwe na familia zao au kupatiwa huduma za malezi mbadala. Katika kipindi cha Julai 2022 hadi Aprili, 2023, leseni 28 za

usajili wa Makao yenye watoto 736 (Me 337, Ke 399) zilitolewa katika mikoa ya Dar es Salaam (7), Njombe (2), Arusha (3), Tabora (2), Manyara (1), Iringa (2), Pwani (3), Dodoma (1), Mara (1), Simiyu (1), Tanga (3) na Morogoro (2). Hivyo, kufikia jumla ya Makao 333 yaliyosajiliwa nchini yanayohudumia watoto 12,077 (Me 6,050, Ke 6,027).

79. **Mheshimiwa Spika**, Wizara, imeanza kuratibu utoaji wa mafunzo ya Taaluma za Ustawi wa Jamii na Malezi ya Watoto Wadogo kwa vyuo binafsi kwa ngazi ya Astashahada na Stashahada kwa kutumia mitaala ya Wizara. Aidha, hadi kufikia Aprili, 2023 jumla ya vyuo 93 vimetambuliwa ambapo 45 vinatoa mafunzo ya taaluma ya ustawi wa jamii na 48 vinatoa mafunzo kwa walezi wa watoto. Uratibu wa vyuo unalenga kuimarisha umahiri na weledi wa wataalam wanaotoa huduma za ustawi wa jamii na malezi ya watoto nchini.

Nitoe rai kwa wamiliki na waendeshaji wa mafunzo ya taaluma ya ustawi wa jamii na mafunzo kwa walezi wa watoto wadogo kuendelea kufuata sheria, kanuni na miongozo ya uendeshaji na utoaji wa mafunzo ili kupata wahitimu wenye umahiri na weledi wa kuhudumia jamii.

80. **Mheshimiwa Spika**, Wizara, inaendelea kuratibu huduma za usuluhishi wa migogoro ya ndoa na familia kupitia Baraza la Usuluhishi wa Ndoa la Kamishna wa Ustawi wa Jamii na Ofisi za Ustawi wa Jamii ngazi za Halmashauri nchini. Katika kipindi cha Julai 2022 hadi Aprili 2023, jumla ya mashauri 28,773 yalipokelewa ambapo mashauri 22,844 yalifanyiwa usuluhishi katika Mabaraza ya Usuluhishi na Ofisi za Ustawi wa Jamii, kati ya hayo, mashauri 5,929 yalipewa rufaa kwenda mahamakani. Katika kipindi hicho Migogoro hiyo imeshuka kwa 27% ukilinganisha na mwaka wa fedha uliopita kutokana na jitihada zinazoendelea kufanywa na Wizara, Maafisa Ustawi wa Jamii, wadau, Mabaraza ya Usuluhishi wa migogoro ya ndoa na vyombo vya Habari, kutoa elimu ya athari ya Migogoro ya ndoa katika familia na jamii kwa ujumla.

81. **Mheshimiwa Spika**, vyanzo vikuu vya migogoro ya ndoa vilivyobainishwa ni pamoja na mawasiliano hafifu ya wanandoa, umaskini, wanandoa kutokujua wajibu wao, mila na desturi zisizofaa, ndoa za utotoni na mmomonyoko wa maadili yanayosababisha mifarakano kwenye ndoa, malezi duni na kutowajibika kwenye matunzo ya watoto. Hivyo, huduma ya usuluhishi wa migogoro ya ndoa na familia huzingatia malezi, matunzo na ulinzi wa watoto ili kuepusha madhara ya ukosefu wa haki za watoto katika jamii.

Aidha, watoto 18,922 waliobainika kuathiriwa na migogoro ya ndoa baada ya mashauri kukamilika, walipatiwa matunzo kutoka kwa wazazi wao. Naipongeza Wizara ya Katiba na Sheria kwa kuongoza mchakato wa mapitio ya Sheria ya Ndoa ya mwaka 1971 yatakayosaidia kulinda ustawi wa watoto na familia.

Nitoe rai kwa wanandoa kutafuta suluhu ya mapema kufika katika vyombo vya usuluhishi na upatanishi ikiwemo ofisi za Ustawi wa Jamii pale ambapo kuna dalili za mifarakano ili kuzuia migogoro au kuvunjika kwa familia.

82. ***Mheshimiwa Spika***, Wizara, inaendelea kuratibu utoaji wa huduma ya msaada wa kisaikolojia na kijamii kwa makundi yenye mahitaji maalum ikijumuisha wazee, wahanga wa ukatili na jamii zinazoathiriwa na majanga mbalimbali ili kuwarejesha katika hali njema ya kisaikolojia waweze kutekeleza shughuli za ujenzi wa Taifa. Aidha, katika kipindi cha Julai, 2022 hadi Aprili 2023 huduma imetolewa kupitia Ofisi za Ustawi wa Jamii katika Halmashauri zote kwa wahanga wa vitendo vya ukatili 13,926 ambapo wanawake walikuwa 7,142 na watoto 6,784. Pia, wahanga wa vitendo vya ukatili na usafirishaji haramu wa binadamu walikuwa 452 (Me 05, Ke 447). Vilevile, ili kuhakikisha watoa huduma za Ustawi wa

Jamii nchini wanazingatia weledi na miiko ya kazi zao, Wizara inaratibu kutungwa kwa Sheria ya Wataalam Wanaotoa Huduma za Ustawi wa Jamii (Social Welfare Services Practitioners Act).

83. **Mheshimiwa Spika**, vilevile, Wizara kupitia wataalamu wa ustawi wa jamii ilitoa huduma ya msaada wa kisaikolojia na kijamii kwa manusura 26 wa ajali ya ndege ya *Precision Air* iliyotokea tarehe 06 Novemba, 2022 na waathiriwa 1,208 wa ugonjwa wa *Marburg* katika Mkoa wa Kagera ambapo watu wazima walikuwa 321 (Me 104, Ke 217) na watoto 887 (Me 387, Ke 500). Huduma hiyo ililenga kuondoa hofu kwa manusura na waathiriwa wa majanga ili waweze kurejea katika hali njema kisaikolojia. Vilevile, kuzuia unyanyapaa kwa familia na jamii na kuwajengea uwezo wa kuwasaidia kupona ili waweze kuendelea na shughuli za uzalishaji mali sambamba na kujikinga dhidi ya maambukizi mapya.

84. **Mheshimiwa Spika**, katika kipindi cha Julai 2022 hadi Aprili 2023, Wizara ilifanikiwa kutoa elimu kwa Wadau 1,050 kuhusu huduma za msaada wa kisaikolojia na kijamii na maeneo zinakopatikana wakati wa maadhimisho ya Siku ya Afya ya Akili Duniani yaliyofanyika Mwezi Oktoba, 2022. Vilevile, Jumla ya Wataalam 1,850 kutoka Halmashauri 73,

wamejengewa uwezo kuhusu utoaji wa huduma za msaada wa kisaikolojia na kijamii katika maeneo yao.

85. **Mheshimiwa Spika**, Wizara, inaendelea kutoa na kuratibu utoaji wa huduma za msingi za chakula, malazi, mavazi na matibabu kwa wazee wasiojiweza na wasiokuwa na mtu wa kuwahudumia katika makazi 14 ya wazee yanayomilikiwa na Serikali na makazi 15 yanayomilikiwa na Taasisi na watu binafsi. Aidha, katika kipindi cha Julai, 2022 hadi Aprili 2023, wazee wasiojiweza 259 (Ke 102, Me 157) wanahudumiwa katika makazi ya Wazee ya Serikali na Wazee 268 (Ke 150 na Me 118) wanahudumiwa katika makazi ya wazee yanayosimamiwa na Taasisi na watu binafsi kama inavyoonekana katika **Jedwali**

Na. 2.

Jedwali Na. 2: Idadi ya Wahudumiwa katika Makazi ya Wazee yanayomilikiwa na Serikali katika kipindi cha Julai 2022 - Aprili, 2023.

Na.	Makazi	Mkoa	Idadi		Jumla
			Me	Ke	
1	Kibirizi	Kigoma	14	9	23
2	Njoro	Kilimanjaro	11	5	16
3	Kolandoto	Shinyanga	13	4	17
4	Bukumbi	Mwanza	9	18	27
5	Ipuli	Tabora	15	11	26
6	Fungafunga	Morogoro	17	6	23
7	Mwanzange	Tanga	12	4	16

Na.	Makazi	Mkoa	Idadi		Jumla
			Me	Ke	
8	Nunge	DSM	13	10	23
9	Magugu	Manyara	4	2	6
10	Misufini	Tanga	11	4	15
11	Nyabange	Mara	7	10	17
12	Kilima	Kagera	09	4	13
13	Sukamahela	Singida	12	3	15
14	Nandanga	Lindi	10	12	22
	JUMLA		157	102	259

Chanzo: WMJJWM, 2023

86. **Mheshimiwa Spika**, Wizara kwa kushirikiana na OR-TAMISEMI pamoja na Wizara ya Afya imeendelea kuhakikisha wazee wanapata huduma za afya kwa wakati, kwa kufanya utambuzi na tathmini ya wazee wasiojiweza ambapo wazee 585,672 (Me 255,496 na Ke 330,176) wamepatiwa vitambulisho maalum na kukatiwa bima za afya kwa ajili ya matibabu. Vilevile, ili kuhakikisha wazee wanapewa kipaumbele cha matibabu katika vituo vya kutolea huduma za afya, Serikali imeendelea kuimarisha utaratibu wa utoaji huduma za matibabu kwa wazee kupitia kampeni kabambe ya “MPISHE MZEE KWANZA” kutoa kipaumbele kwa wazee ngazi ya zahanati, vituo vya afya, hospitali za wilaya, mikoa, kanda na taifa. Aidha, Wizara inakamilisha Mapitio ya Sera ya Taifa ya Wazee ya Mwaka 2003 ili kuendana na mahitaji ya wazee kwa kipindi hiki.

87. **Mheshimiwa Spika**, Wizara inaendelea kushirikiana na Baraza la Taifa la Ushauri la Wazee, Taasisi na asasi za kiraia zinazoshughulika na wazee katika kutatua changamoto na kuleta ustawi na maendeleo ya Wazee nchini. Asasi za kiraia zinazoshughulika na Wazee ni pamoja na Chama cha Wazee Wanaume Tanzania, Umoja wa Wastaafu Tanzania (REAT), *Help Age Tanzania*, REDESO, *TOP Elderly Tanzania*, Shirika la Afya Duniani (WHO) na Mashirika ya Hifadhi ya Jamii.

88. **Mheshimiwa Spika**, pamoja na juhudi za Serikali za utoaji wa huduma za ustawi wa jamii zinazofanywa na Maafisa wa Ustawi wa Jamii nchini, bado tunakabiliana na changamoto ya upungufu wa Maafisa 20,057 ambayo ni sawa na asilimia 95.3 ya Maafisa wanaotakiwa kuanzia ngazi ya mkoa mpaka ngazi ya Kijiji/Mtaa kama inavyoonesha katika **Jedwali Na. 3.**

Jedwali Na. 3: Idadi ya Maafisa Ustawi wa Jamii katika Ngazi Mbalimbali

Na.	Ngazi	Maafisa Wanaohitajika	Maafisa Waliopo		Upungufu	
			Idadi	%	Idadi	%
1.	Mkoa	26	26	100	0	-
2.	Hospitali za Ruffaa za Miko	157	42	26.8	115	73.2

Na.	Ngazi	Maafisa Wanaohitajika	Maafisa Waliopo		Upungufu	
			Idadi	%	Idadi	%
3.	Halmashauri	1,454	535	36.8	919	63.2
4.	Hospitali za Wilaya	384	156	40.6	228	59.4
5.	Kata/Vituo vya Afya	4,461	225	5.0	4,236	95.0
6.	Mtaa/Kijiji / Zahanati	14,600	1	0.01	14,559	99.99
	Jumla	21,082	996	4.7	20,057	95.3

Chanzo: WMJJWM, 2023

89. **Mheshimiwa Spika**, Wizara kwa kushirikiana na mamlaka nyingine za ajira inaendelea kushughulikia changamoto ya upungufu wa Maafisa Ustawi wa Jamii. Aidha, Wizara inahimiza taasisi binafsi, Mashirika Yasiyo ya Kiserikali, taasisi za elimu, makampuni, viwanda, migodi na waajiri wengine kuona umuhimu wa kuajiri na kuwatumia Maafisa Ustawi wa Jamii katika kutatua changamoto za kijamii kwenye maeneo ya kazi.

ENEO LA 5: MAENDELEO YA JINSIA NA UWEZESHAJI WANAWAKE

90. **Mheshimiwa Spika**, Wizara katika kukuza usawa na uwezeshaji wanawake, inatekeleza Programu ya Kitaifa ya Utekelezaji wa Ahadi za Nchi kuhusu Jukwaa la Kizazi chenye Usawa 2021/22 – 2025/26

(Generation Equality Forum Commitments) ambalo Mheshimiwa **Dkt. Samia Suluhu Hassan**, Rais wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania ni Kinara wa utekelezaji wa eneo la Haki na Usawa wa Kiuchumi kwa Wanawake.

91. **Mheshimiwa Spika**, utekelezaji wa programu hiyo unajumuisha afua za kuanzisha na kuendeleza vituo vya malezi na makuzi ya watoto; kuongeza uwekezaji katika usambazaji wa maji, umeme na nishati mbadala yenye kutunza mazingira na matumizi ya teknolojia yenye gharama nafuu na inayofaa katika kutatua changamoto za majukumu mengi kwa wanawake katika maeneo ya vijijini na mijini; kuongeza kazi zenye staha kwa kuendeleza biashara na urasimishaji wa biashara za wanawake; na kuboresha upatikanaji na matumizi ya teknolojia nafuu na zinazofaa ili kuongeza uwezo wa wanawake wa kuzalisha bidhaa zenye ushindani wa soko la ndani na nje.

92. **Mheshimiwa Spika**, afua nyingine za programu hii ni pamoja na kuongeza uwekezaji katika programu za elimu kwa wasichana; kuimarisha afua zinazoongeza ushiriki wa wanawake na wasichana katika kumiliki, kusimamia na kufaidika na ardhi na rasilimali nyingine za uzalishaji; kuongeza huduma jumuishi za fedha; kuongeza matumizi ya teknolojia ya

kidijitali ili kuongeza ushindani katika uzalishaji na biashara kwa wanawake; na kuongeza wigo wa utoaji wa huduma kwa familia kupitia mifuko ya hifadhi ya jamii.

93. **Mheshimiwa Spika**, vilevile utekelezaji wa Programu ya Kizazi Chenye Usawa unafanyika sambamba na Sera ya Maendeleo ya Wanawake na Jinsia ya Mwaka 2000 inayofanyiwa mapitio, Programu Jumuishi ya Taifa ya Malezi, Makuzi na Maendeleo ya Awali ya Mtoto (2021/22 - 2025/26) na Mfumo Jumuishi wa Watoto Walio katika Mazingira Hatarishi (2017). Programu na mfumo huo vinalenga kuleta usawa wa kijinsia, kuongeza fursa za kiuchumi kwa wanawake na kuimarisha malezi na makuzi ya watoto kwa ustawi na maendeleo ya familia na Taifa kwa ujumla.

94. **Mheshimiwa Spika**, utekelezaji wa programu hii unahusisha Wizara za Kisekta, Taasisi za Umma na Binafsi, Mashirika Yasiyo ya Kiserikali, Mamlaka ya Serikali za Mitaa na Wadau wengine. Aidha, **Kamati ya Ushauri ya Kitaifa ya Masuala ya Kizazi chenye Usawa** chini ya Uenyekiti wa **Mhe. Angellah Kairuki (Mb)** Waziri wa Nchi, Ofisi ya Rais TAMISEMI imeendelea kushauri utekelezaji wa Programu hii kwa tija na ufanisi. Vilevile, katika kuratibu utekelezaji wa Programu hii, **wameteuliwa Maafisa Dawati wabobezi**

24 kutoka Wizara za Kisekta na wengine sita (6) kutoka katika Taasisi na Mamlaka za Serikali ikiwemo Mamlaka ya Uthibiti wa Huduma za Nishati na Maji (EWURA), Ofisi ya Taifa ya Takwimu (NBS), Mamlaka ya Uzalishaji kwa Mauzo ya Nje (EPZA), Mfuko wa Maendeleo ya Jamii (TASAF), Wakala wa Umeme Vijijini (REA) na Benki Kuu ya Tanzania (BoT). Vilevile, umeandaliwa Mkakati wa Mawasiliano wa Programu ambao utawezesha kuongeza uelewa na ushiriki wa jamii na wadau katika utekelezaji wa Programu. Sambamba na mkakati huu wa mawasiliano, umeandaliwa Mfumo wa Ufuatiliaji na Tathmini wa Matokeo ya Utekelezaji wa Programu (Monitoring and Evaluation Result Framework) utakaowezesha katika ufuatiliaji wa karibu wa afua zilizoainishwa na programu.

95. **Mheshimiwa Spika**, katika kuimarisha Malezi na Makuzi ya Awali ya Mtoto kwa ustawi wa watoto na familia, Wizara kupitia Programu ya Kizazi Chenye Usawa imeendelea kuhamasisha uanzishwaji wa vituo vya malezi na makuzi ya awali ya mtoto ambavyo vinasaidia kutoa huduma ya uchangamshi wa awali inayowasaidia watoto kukua kimwili, kiakili, kiafya, kihisia na kimaadili. Aidha, vituo hivi ni nyenzo muhimu katika kuhakikisha ulinzi wa watoto wakati wazazi na walezi wao wakijihusisha na shughuli za kiuchumi. Katika kipindi cha Julai, 2022 hadi Aprili,

2023 jumla ya vituo 148 vya kulelea watoto mchana vimeanzishwa na kufikia jumla ya vituo 2,833 vyenye watoto 175,039 (Ke 91,842 na Me 83,197). Vilevile, Wizara imeratibu uanzishwaji wa vituo 200 vya kijamii vya malezi na makuzi ya watoto na kufanya jumla ya vituo kuwa 3,033.

96. **Mheshimiwa Spika**, katika vituo vya malezi na makuzi ya watoto vya kijamii, wazazi na walezi wa watoto waliopo katika vituo hivyo wamewezeshwa kuunda vikundi katika kila kituo kwa malengo mawili; kwanza kikundi kama jukwaa la kutoa elimu sahihi ya makuzi ya watoto ikijumuisha afya ya msingi, lishe bora, uchangamfu na ujifunzaji wa awali, malezi yenye kumwitikia mtoto anapoendelea kukua na ulinzi na usalama wa mtoto; na pili kikundi kuwezesha kuzalisha mali ili wazazi au walezi kupata kipato cha kuendesha vituo hivyo vya kijamii. Hali hiyo inafanikisha uendelevu wa vituo hivyo.

97. **Mheshimiwa Spika**, vilevile, Wizara inashirikiana na Wizara ya Kilimo kutekeleza Programu ijulikanayo kama *Building a Better Tomorrow (BBT)* mahsusi kwa ajili ya vijana wa kike na kiume ambayo ni afua mojawapo ya kutekeleza Programu ya Kizazi Chenye Usawa. Programu hiyo itazalisha ajira kwa vijana wa kike na kiume milioni nane (8) nchini ifikapo mwaka 2025. Kupitia Programu hii wasichana

282 sawa na asilimia 34.73 waliochaguliwa kati ya vijana 812 wanaendelea na mafunzo ya miezi minne katika vituo vya mafunzo 15. Utekelezaji wa programu hii utawezesha wasichana kuwa na mashamba makubwa ya pamoja (Block farms) na hivyo kudhihirisha mikakati madhubuti ya Serikali ya awamu ya sita (6) katika kuwezesha wanawake kiuchumi kupitia sekta ya kilimo.

98. **Mheshimiwa Spika**, katika kuhakikisha kuwa haki za wanawake na hasa wajane zinapatikana hapa nchini, Wizara inashirikiana na Wizara ya Katiba na Sheria kutekeleza **Kampeni ya Huduma ya Msaada wa Kisheria ya Mama Samia** ambayo ni mojawapo ya afua za Programu ya Kizazi Chenye Usawa yenye lengo la kulinda na kukuza haki ya upatikanaji wa huduma za msaada wa kisheria nchini. Kupitia Kampeni hiyo jumla ya Wanawake 1,896,012 na wanaume ya 1,369,910 walifikiwa na kupatiwa elimu ya masuala ya sheria na haki za binadamu katika mikoa yote ya Tanzania bara. Aidha, wanawake 24,856 na wanaume 17,068 walipatiwa huduma ya msaada wa kisheria kupitia wasaidizi wa kisheria 4790 ambao kati yao 1,073 wamesajiliwa, Wizara itaendelea kushirikiana na wadau yakiwemo Mashirika ya Legal Service Facility (LSF), Legal and Human Rights Centre (LHRC), Women in Law and Development in Africa (WiLDAF), Tanzania Women Lawyers Association

(TAWLA) na Women's Legal Aid Centre (WLAC) katika kuhakikisha huduma za msaada wa kisheria zinawafikia wananchi wengi zaidi.

99. **Mheshimiwa Spika**, katika kuongeza ushiriki wa wanawake katika kumiliki ardhi, Wizara kwa kushirikiana na Wizara ya Ardhi, nyumba na Maendeleo ya Makazi zimeendelea kutekeleza Programu ya kizazi chenye Usawa kwa kuhakikisha wanawake wanapata haki sawa ya kumiliki ardhi. Hadi Aprili, 2023, jumla ya Hatimiliki ya kimila 39,023 zilitolewa ambapo kati ya hizo Hatimiliki za kimila 13,008 sawa na asilimia 33.3 zilizotolewa kwa wanawake na 26,015 zilitolewa kwa wanaume. Aidha, wanawake 15,102 walipatiwa Hatimiliki kati ya Hatimiliki 45,306 zilizotolewa.

100. **Mheshimiwa Spika**, katika kuongeza programu zinazotoa fursa za elimu kwa wasichana katika masomo ya Sayansi, Teknolojia, Uhandisi na Hisabati (STEM). Serikali inaendelea na ujenzi wa shule 10 za wasichana za masomo ya sayansi kidato cha tano na sita katika Mkoa na nyingine 16 zitajengwa ikiwa lengo la kujenga shule moja kwa kila Mkoa. Aidha, hadi kufikia Aprili, 2023 jumla ya wanafunzi 1,338,884 walihitimu masomo ya Sayansi, Teknolojia, Uhandisi na Hisabati katika ngazi ya Sekondari ambapo kati yao 664,105 sawa na asilimia 41.8 ni

wanafunzi wa kike ikilinganishwa na asilimia 48.2 ya wanafunzi wa kiume 674,779 waliohitimu masomo hayo. Vilevile wasichana 244 wenye ufaulu wa juu wamefadhiliwa kusoma masomo ya Utabibu, Uhandisi, Sayansi na Teknolojia na Hisabati kupitia **Samia Scholarship**. Hii inadhihirisha dhamira ya dhati ya Serikali ya Awamu ya Sita inayoongozwa na **Dkt Samia Suluhu Hassan**, Rais wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania katika kuwawezesha watoto wa kike kuingia katika ushindani wa soko la ajira kwenye ulimwengu wa kidigitali na kuongeza wigo wa kuteuliwa katika nafasi mbalimbali za uongozi na maamuzi.

101. **Mheshimiwa Spika**, katika jitihada za kumwezesha mwanamke kiuchumi na kumuongezea muda wa uzalishaji mali, Wizara kwa kushirikiana na Wizara ya Maji imeendelea kuhakikisha upatikanaji wa huduma ya maji mijini na vijijini chini ya kampeni ya **“Mtue Mama Ndoo Kichwani”** ambapo hadi kufikia Aprili, 2023, upatikanaji wa maji vijijini umeongezeka kutoka wastani wa asilimia 74.5 mwezi Desemba, 2021 hadi kufikia wastani wa asilimia 77 mwezi Desemba, 2022. Kiwango hicho kimeongeza idadi ya wananchi 3,575,919 wanaopata huduma ya maji kwenye maeneo ya vijijini na kufanya jumla ya wananchi wanaopata huduma kufikia 30,209,409. Kwa upande wa mijini, hali ya huduma ya maji safi na

salama imeongezeka kutoka wastani wa asilimia 86.5 mwezi Desemba, 2021 hadi wastani wa asilimia 88 mwezi Desemba, 2022, hivyo, kumpunguzia mzigo mwanamke wa kutafuta huduma ya maji sambamba na kumwezesha kuwa na muda wa kushiriki shughuli za uzalishaji mali ili kujiongezea kipato na halikadhalika kupata muda wa kuimarisha malezi na makuzi ya watoto.

102. **Mheshimiwa spika**, vilevile, Dira na Mkakati wa Serikali ni kuhakikisha ifikapo 2032 asilimia 80 watanzania wanatumia nishati safi ya kupikia ili **‘Kumtua Mama Kuni Kichwani’**. Progamu hii ya Kizazi chenye Usawa inachochea utekelezaji wa mkakati huu wa Serikali ambapo kupitia Wizara ya Nishati mitungi ya gesi 1,900 imetolewa kwa wanawake katika mikoa yote 26 ili kuchochea uhamasishaji wa nishati safi. Vilevile majiko ya gesi 120 na, mitungi ya gesi 120 vilitolewa kwa wanawake mama lishe wa Mkoa wa Dar es Salaam ili kuwachochea wanawake wanaotoa huduma ya Mama lishe kutumia nishati safi. Aidha, hadi Aprili, 2023, asilimia 76.7 ya vijiji vya Tanzania Bara vimeuganishwa na huduma ya umeme kupitia Programu ya Wakala wa Umeme Vijijini (REA). Hivyo, imesaidia kuwezesha wanawake wajasiriamali kuendelea na uzalishaji wa shughuli zao za kiuchumi

kwa kuongeza thamani ya bidhaa wanazozalisha na kuongeza uchumi wa kaya na pato la Taifa.

103. **Mheshimiwa Spika**, katika kutekeleza programu hiyo, Wizara kwa kushirikiana na Ofisi ya Rais TAMISEMI inaratibu uwezeshaji wa wanawake kupata mitaji ya kuanzisha na kuendeleza ujasiriamali ili kujikwamua kiuchumi na kuchangia Pato la Taifa. Kupitia Maafisa Maendeleo ya Jamii ngazi ya Halmashauri wameratibu upatikanaji wa mikopo yenye jumla ya **Shilingi Bilioni 30.9** kwa vikundi 5,120 vya wanawake inayotokana na asilimia 10 ya mapato ya ndani inayotengwa na Mamlaka za Serikali za Mitaa 184 nchini ikijumuisha fedha za marejesho inayotokana na mikopo iliyotolewa kabla. Vilevile, Mfuko wa Kuendeleza Wajasiriamali Nchini (NEDF) ulio chini ya Shirika la Kuhudumia Viwanda Vidogo (SIDO) umetoa mikopo kwa wanawake 1,026 yenye thamani ya **Shilingi Bilioni 2.35**.

104. **Mheshimiwa Spika**, Mifuko na Programu za Uwezeshaji wananchi kiuchumi zimeendelea kuwezesha wananchi kupata mikopo ya kuanzisha na kuendeleza shughuli zao za kiuchumi. Mifuko hiyo katika kutekeleza kipaumbele cha Programu ya Kizazi Chenye Usawa imetoa mikopo yenye thamani ya **Shilingi Bilioni 713.8** kwa wajasiriamali 2,203,838, kati yao wanawake ni 1,234,149 sawa na asilimia 56

na wanaume 969,689 sawa na asilimia 44. Kupitia mikopo hiyo, jumla ya ajira 3,122,104 zilizalishwa, kati ya ajira hizo, wanawake ni 1,623,494 sawa na asilimia 52 na wanaume ni 1,498,610 sawa na asilimia 48. Mikopo hiyo imekuwa chachu kwa wananchi hususan wanawake kujishughulisha na ujasiriamali na uzalishaji wa bidhaa na huduma mbalimbali, hivyo kuchangia pato la Taifa.

105. **Mheshimiwa Spika**, Vilevile, Wizara inaendelea kuratibu Mfuko wa Maendeleo ya Wanawake (WDF) ambapo katika kipindi cha Julai 2022 hadi Aprili 2023, mikopo yenye thamani ya **Shilingi Milioni 664.5** ilitolewa kwa wanawake wajasiriamali 104. Kati ya hao, wanawake 90 walipewa mikopo kupitia vikundi na wanawake wajasiriamali 14 walinufaika kupitia mkopo wa mtu mmoja mmoja katika Mikoa ya Dodoma, Pwani, Singida na Dar es Salaam. Kwa kipindi cha Oktoba 2022 hadi Aprili, 2023 kiasi cha **Shilingi Milioni 78.18** zimerejeshwa na urejeshaji unaendelea. Kulingana na maelekezo ya **Mheshimiwa Dkt. Samia Suluhu Hassan** Rais wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania tarehe 29 Machi, 2023 kuhusu utoaji wa mikopo kupitia Taasisi za Kifedha, Wizara imeanza maandalizi ya utoaji wa mikopo hiyo kupitia mfumo wa Benki. Kupitia mikopo hiyo, wanawake wamenufaika na mitaji, fursa za masoko na

kuongeza kipato katika familia zao hivyo, kusaidia kupunguza hali ya utegemezi.

106. **Mheshimiwa Spika**, Taasisi za fedha ni Wadau muhimu katika utekelezaji wa programu ya Kizazi Chenye Usawa ambapo hadi Aprili, 2023, Taasisi za Fedha (Mabenzi) zimeendelea kuanzisha madirisha mahsusi ya kuwawezesha wanawake kiuchumi. Madirisha hayo ni pamoja na Tabasamu (TCB), Wewe ni Jasiri (Azania), Jasiri Bond (NMB), Malkia (CRDB), Johari (NBC) na Fanikisha (Equity Bank). Mfano NMB kupitia Jasiri Bond imewezesha kiasi cha **Shilingi Bilioni 288.33** kwa wanawake **10,565**.

Nitoe rai kwa taasisi za kifedha kuweza kupitia upya suala la riba na dhamana ya mikopo ili iwe na masharti nafuu zaidi kwa wanawake hao kupata mikopo ikizingatia kuwa ndio wahanga wa mila na desturi zenye madhara hususan kwenye umiliki wa rasilimali.

107. **Mheshimiwa Spika**, Wizara itaendelea kuhakikisha inaratibu, kuelimisha na kuhamasisha Wadau kubainisha fursa za kiuchumi na kuhakikisha zinawafikia wanawake wengi walio vijijini. Uratibu huu utaenda sambamba na kutekeleza kampeni endelevu ya kutangaza shughuli za Serikali na Wadau pamoja na fursa za maendeleo ya kiuchumi. Wizara na baadhi ya wadau kwa sasa inatekeleza Kampeni hii chini ya Kaulimbiu ya “Zijue Fursa, Imarisha Uchumi, Kataa

Ukatili, Kazi Iendelee (ZIFIUKUKI)” ambapo wasanii wa kizazi kipya 40 wameteuliwa kuwa mabalozi wa kupinga vitendo vya ukatili na kuchangamkia fursa za kiuchumi (*Ambassadors of Gender Development Initiatives*) kama njia ya kukuza ustawi na maendeleo ya jamii.

108. **Mheshimiwa Spika**, katika kutekeleza Programu hii, Wizara kwa kushirikiana na OR-TAMISEMI kupitia Maafisa Maendeleo ya Jamii imeendelea kutekeleza Mwongozo wa Uhamasishaji wa Wanawake Kujiunga na Kuanzisha Vikundi vya Kiuchumi katika Ngazi ya Mamlaka za Serikali za Mitaa. Kupitia Mwongozo huo, Wataalam wa Maendeleo ya Jamii wameendelea kuhamasisha wanawake kujiunga katika vikundi vya kiuchumi ili waweze kukopesheka ambapo hadi Aprili, 2023 jumla ya vikundi 10,276 vimeanzishwa. Aidha, vikundi 5,120 vya wanawake vyenye wanachama 136,489 vimewezeshwa kupata mafunzo ya ujasiriamali katika shughuli wanazozindesha. Vilevile, vikundi 34,127 vya kijamii ikijumuisha vikundi vya wanawake vya huduma ndogo za fedha vimetambuliwa kwa lengo la kuviimarisha ili viweze kuwa endelevu, kuongeza huduma jumuishi za kifedha na kuwalinda watumiaji wa huduma ndogo za fedha.

109. **Mheshimiwa Spika**, katika kipindi cha Julai 2022 hadi Aprili 2023, Wizara imeratibu ushiriki wa wanawake wajasiriamali 7,574 katika maonesho ya ndani na nje ya nchi. Kati ya hao, wanawake 5,988 walishiriki maonesho ya Sabasaba, 1,300 maonesho ya Nanenane, 60 maonesho ya Utamaduni na Sanaa ya Jumuiya ya Afrika Mashariki (JAMAFEST) yaliyofanyika nchini Burundi, wanne (4) maonesho ya biashara Italia na 222 maonesho ya Wajasiriamali wadogo na Kati wa Jumuiya ya Afrika Mashariki. Kupitia maonesho hayo, wanawake wamepata fursa ya kujengewa uwezo kwa kupatiwa elimu ya kodi, urasimishaji wa biashara, hifadhi ya jamii, viwango na ubora wa bidhaa, mbinu za kukuza mitaji na upatikanaji wa masoko ya uhakika. Elimu hiyo ilitolewa kupitia Shirika la Viwango Tanzania (TBS), Shirika la Kuhudumia Viwanda Vidogo (SIDO), Taasisi za Fedha na Wakala wa Usajili wa Biashara na Leseni (BRELA). Wizara katika kukuza ushiriki wa wanawake kwenye biashara, imeratibu wanawake wajasiriamali ili wafikie fursa za masoko ambazo Serikali imezibainisha kupitia nchi za China (maharage ya soya, korosho, mihogo na parachichi); Qatar (nyama); Kenya (mchele), Uturuki (karanga), India (soya na parachichi), Umoja wa Falme za Kiarabu (pilipili mbuzi na nyama); na Denmark (asali na pilipili kavu).

110. **Mheshimiwa Spika**, Wizara inashirikiana na Kampuni ya Global System of Standard (GS1) katika kuhakikisha bidhaa za wajasiriamali wanawake zinazalishwa katika ubora unaokubalika kwa soko la ndani na nje, ambapo jumla ya viwanda 5,500 vimesajiliwa na kupata Msimbomilia (Barcode) inayowezesha bidhaa za wajasiriamali kukidhi viwango vya kimataifa. Katika viwanda hivyo asilimia 80 ni vya wanawake wajasiriamali waliojikita kwenye usindikaji wa mazao ya kilimo cha viungo (spices) asali, matunda, maziwa, mchele, karanga, ulezi, unga wa mahindi, nyama, samaki, mafuta ya kula na mvinyo.

111. **Mheshimiwa Spika**, katika kutekeleza Programu ya Nchi ya Kizazi chenye Usawa, Wizara imeandaa Mwongozo wa Uanzishaji na Uendeshaji wa Majukwaa ya Uwezeshaji Wanawake Kiuchumi wa mwaka 2022 na kupitia Mwongozo huo, jumla ya majukwaa 3,091 yameanzishwa hadi kufikia Aprili 2023. Majukwaa haya yameanzishwa katika mikoa yote 26 ya Tanzania Bara, Halmashauri 140, kata 1,149 na vijiji/mitaa 1,776. Aidha, Majukwaa ya Mikoa ya Kilimanjaro, Dar es salaam, Dodoma pamoja na Maafisa Maendeleo ya Jamii wa Mikoa na wa Halmashauri zote nchini wamejengewa uwezo. Umuhimu wa majukwaa haya umeanza kujidhihirisha kwa baadhi ya Mikoa na Halmashauri ambapo Jukwaa la Mkoa wa Dodoma limeanzisha SACCOs ya

wanawake yenye wanachama 322, na Jukwaa la Halmashauri ya Ushetu limeanzisha Mradi wa Kampuni ya Usafi wa Mazingira na usindikaji wa mboga za majani maarufu kwa jina la Nsansa.

112. **Mheshimiwa Spika**, utekelezaji wa haya yote niliyozungumza kuhusu kizazi chenye usawa ni maono ya **Mheshimiwa Dkt Samia Suluhu Hassan**, Rais wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania katika Jukwaa la Kizazi Chenye Usawa ambalo Tanzania imeendelea kung'ara na kuheshimika kutokana na mafanikio yanayoendelea kupatikana chini ya uongozi wake imara. Vilevile, kupitia Jukwaa hili Tanzania imechaguliwa kuwa kiongozi wa kundi la kimataifa linalojumuisha nchi saba (7) zinazotoa mwongozo wa utekelezaji wa maeneo yote ya Kizazi Chenye Usawa. Nchi hizo ni pamoja na **Marekani, Ufaransa, Mexico, Sweden, Afrika ya Kusini na Georgia**. Tanzania ikiwa mojawapo ya Nchi za Kusini mwa Afrika imepewa heshima ya kuwa mwenyeji Mwenza wa Mkutano wa mapitio ya nusu ya kipindi (Mid Point Review) cha utekelezaji wa Jukwaa la Kizazi Chenye Usawa. Mkutano huo utafanyika Septemba, 2023. Heshima hii imetokana na kudhihirika umahiri wa ukinara wa Mheshimiwa **Dkt. Samia Suluhu Hassan**, Rais wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania katika kutekeleza maono ya Jukwaa la Kizazi Chenye Usawa.

113. **Mheshimiwa Spika**, Wizara imeendelea kushirikiana na Wadau kuhamasisha na kuwajengea uwezo wanawake kushiriki katika nafasi za uongozi na maamuzi ili kuhakikisha changamoto na vipaumbele vyao vinasikika katika ngazi zote. Kutokana na jitihada hizi, kufikia Aprili, 2023, idadi ya Wanawake Mawaziri imeongezeka kutoka asilimia 21 mwaka 2015 hadi kufikia asilimia 37.5. Idadi ya Madiwani wanawake imeongezeka kutoka asilimia 30.1 mwaka 2015 hadi kufikia asilimia 34.2 Aprili, 2023. Kwa upande wa Makatibu Wakuu, idadi wanawake imeongezeka kutoka asilimia 13.8 mwaka 2015 hadi kufikia asilimia 24.0 Aprili, 2023. Vile vile, kwa nafasi za Wakuu wa Mikoa imefikia asilimia 30.8, Wakuu wa Wilaya asilimia 33.1, Majaji wa Mahakama Kuu ni asilimia 38.1 na Mabalizi asilimia 24.5. Katika kuwajengea wanawake uwezo wa kushiriki nafasi mbalimbali za uongozi, Wizara kwa kushirikiana na Chama cha Waajiri Tanzania (Association of Tanzania Employers – ATE) imefanikiwa kuwajengea uwezo Wanawake 274 kutoka Kampuni 79 wakiwemo Waheshimiwa Wabunge na Wawakilishi wa Baraza la Wawakilishi Zanzibar 150. Namshukuru **Mheshimiwa Dkt. Samia Suluhu Hassan**, Rais wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania kwa kuwaamini na kuendelea kuteua wanawake kwenye nafasi mbalimbali za uongozi.

114. **Mheshimiwa Spika**, vilevile, Wizara katika kuhakikisha upatikanaji wa wasifu wa Wanawake, imeendelea kuwahamasisha Wanawake kujisajili katika Kanzidata ya Wanawake na Uongozi. Kanzidata hii inatumika kuhifadhi wasifu wa wanawake mbalimbali ili waweze kupata fursa ya kutambulika na hivyo kuwezesha Serikali kuwa na taarifa ya taaluma na ujuzi wa wanawake wa rika tofauti hapa nchini. Hadi mwezi Aprili, 2023 Wizara kwa kushirikiana na Mtandao wa Jinsia Tanzania (Tanzania Gender Network Programme - TGNP) imewajengea uwezo Maafisa Maendeleo ya Jamii na Maafisa TEHAMA 30 kutoka Mikoa ya Dar es Salaam, Mara, Tanga, Kilimanjaro, Arusha, Manyara, Mbeya, Morogoro, Pwani, Iringa, Dodoma, Katavi na Shinyanga. Hadi kufikia kipindi cha Aprili, 2023 jumla ya Wanawake 1,359 wamesajili taarifa zao ikilinganishwa na wanawake 978 waliojisajili mwaka 2022.

Nitoe wito kwa wanawake wenye ujuzi na taaluma mbalimbali kujisajili katika Kanzidata hii kupitia <https://twl.jamii.go.tz> ili taarifa/wasifu wao uweze kufahamika pale zinapohitajika.

115. **Mheshimiwa Spika**, Sheria ya Manunuzi Sura ya 410 ya Sheria za Tanzania, inaelekeza kutengwa kwa asilimia 30 ya manunuzi Serikalini kwa ajili ya makundi maalum wakiwemo wanawake, vijana na wenye ulemavu. Kupitia sheria hii jumla ya vikundi

vya wanawake 117 vimesajiliwa na Mamlaka ya Udhhibiti wa Ununuzi wa Umma (PPRA), ambapo vikundi 25 vilinufaika na utekelezaji wa Sheria hii. Aidha, Wizara inaendelea kuhimiza Wizara na Taasisi za Serikali kuendelea kutenga fedha kwa ajili ya kuwezesha kundi hili maalum kupata zabuni zenye vigezo nafuu.

Nitoe rai kwa Wizara, Taasisi na Mamlaka za Serikali za Mitaa kuhakikisha zinatekeleza Sheria hiyo ili makundi maalum yaliyoainishwa yaweze kunufaika na zabuni mbalimbali zinazotangazwa na Serikali yao.

116. ***Mheshimiwa Spika***, katika kutokomeza vitendo vya unyanyasaji na ukatili wa kijinsia kwenye Taasisi za Elimu ya Juu na Elimu ya Kati, Wizara kwa kushirikiana na Wizara ya Elimu, Sayansi na Teknolojia na Mashirika ya Kimataifa yakiwemo Shirika la Umoja wa Mataifa la Elimu, Sayansi na Utamaduni (UNESCO), Shirika la Kazi Duniani (ILO), Jumuiya ya Ulaya (EU) na Shirika la Umoja wa Mataifa la kushughulikia Masuala ya Wanawake na Jinsia (UN-Women) imewezesha uanzishwaji na uimarishwaji wa Madawati ya Jinsia 260 kati ya madawati 612 yanayotakiwa kuanzishwa. Aidha, kwa kipindi cha Julai 2022 hadi Aprili 2023 jumla ya madawati 255 yameanzishwa sawa na asilimia 41.6 ukilinganisha na

kipindi cha mwaka 2021/2022 ambapo madawati matano (5) sawa na asilimia 0.8 ya madawati yalianzishwa, hivyo kwa ujumla wake uwepo wa madawati umefikia asilimia 42. Pia Wizara imewajengea uwezo Waratibu wa Madawati ya Jinsia 220 kwenye Vyuho kuhusu wajibu na majukumu ya kupokea taarifa za matukio ya ukatili yanayotokea vyuoni na kuyapatia ufumbuzi unaofaa au kutoa rufaa kwa ajili ya kupata huduma za msingi.

117. **Mheshimiwa Spika**, Wizara imeandaa Mwongozo wa Uanzishaji na Uendeshwaji wa Dawati la Kutokomeza Vitendo vya Ukatili wa Kijinsia katika Maeneo ya Umma wa Mwaka 2023. Hadi kufikia Aprili, 2023, Wizara imetoa mafunzo kwa waratibu wa Dawati 216 kati yao 84 ni viongozi wa masoko makuu, 42 kutoka Mikoa sita (6) ya Kilimanjaro, Arusha, Tanga, Mwanza, Shinyanga na Geita. Mafunzo hayo yalilenga namna bora ya utekelezaji wa mwongozo ambao utawezesha wananchi katika maeneo ya umma kutoa taarifa za vitendo vya ukatili katika dawati linaloratibiwa na Maafisa Maendeleo ya Jamii, Maafisa Ustawi wa Jamii, Maafisa Biashara, Maafisa Polisi Kata, Watendaji wa Vijiji/Mitaa na Viongozi wa Masoko.

118. **Mheshimiwa Spika**, katika kuhakikisha kuwa masuala ya Jinsia yanazingatiwa katika Sera,

Miongozo, Mikakati na Bajeti za Serikali, Wizara kwa kushirikiana na Ofisi ya Mkaguzi na Mdhibiti Mkuu wa Hesabu za Serikali imekamilisha uandaaji wa nyaraka za uingizaji wa masuala ya Jinsia katika Ofisi hiyo. Nyaraka hizo ni Mwongozo, Mkakati na Mpango Kazi ambazo zitawezesha ofisi hiyo kujumuisha masuala ya jinsia katika utekelezaji wake. Aidha, kukamilika kwa nyaraka hizo kutaiwezesha pia ofisi hiyo kuangalia kama masuala ya Jinsia yamezingatiwa katika Wizara za Kisekta, Mamlaka za Serikali za Mitaa, Wakala za Serikali na Taasisi zinazojitegemea wakati wanapofanya ukaguzi katika ofisi hizo. Kwa kutekeleza hili, Wizara itafahamu kwa kina utekelezaji wa bajeti ya Serikali inavyozingatia masuala ya Jinsia, hivyo kuiwezesha Wizara kuandaa na kutekeleza mikakati ya ufumbuzi kwa maeneo yenye upungufu kwa Sekta husika.

119. **Mheshimiwa Spika**, Wizara iliratibu maadhimisho ya Siku ya Wanawake Duniani tarehe 8 Machi, 2023 ambayo yalifanyika kimkoa. Maadhimisho haya hufanyika kila mwaka ambapo mwaka huu wa 2023 kauli mbiu ilikuwa “**Ubunifu na Mabadiliko ya Teknolojia: Chachu Katika Kuleta Usawa wa Kijinsia**”. Kaulimbiu hiyo ilisisitiza umuhimu wa mawazo ya ubunifu yenye kuleta mabadiliko, teknolojia jumuishi na elimu inayoweza kutumika katika kupambana na ubaguzi na kutengwa

kwa wanawake duniani kote. Aidha katika maadhimisho hayo vazi la Batiki lilitumika kama sare ya Taifa. Kutumika kwa vazi hilo ililenga kukuza soko la ndani la wajasiriamali wazalishaji wa batiki. Hivyo, wanawake walipata fursa, uzoefu na ujuzi wa kutengeneza batiki, kuongeza mitaji na kupanua wigo wa masoko.

120. **Mheshimiwa Spika**, Wizara ilishiriki kwenye Mkutano wa 67 wa Kamisheni ya Hali ya Wanawake Duniani uliofanyika New York, Marekani mwezi Machi, 2023. Kaulimbiu ya Mkutano huo ilikuwa ni “**Ubunifu na Mabadiliko ya Teknolojia na Elimu Katika Ulimwengu wa Kidijitali Katika Kufikia Usawa wa Jinsia na Uwezeshaji Wanawake na Watoto wa Kike**”. Mkutano huo ulijadili hatua za utekelezaji wa Sera, Mikakati na Mipango iliyopo kwa nchi wanachama ili kufikia usawa wa kijinsia, uwezeshaji wanawake kupata ajira na kuongeza kipato. Hivyo, kupitia mkutano huo, ilikubaliwa kuwa nchi wanachama kuhakikisha suala la usawa wa kijinsia na uwezeshaji wanawake linafikiwa kwa kuwapatia elimu, stadi, mafunzo ya ubunifu na teknolojia sahihi ili kuwawezesha kuongeza wigo wa kupata ajira na kuongeza kipato.

ENEO LA 6: URATIBU WA MASHIRIKA YASIYO YA KISERIKALI.

121. **Mheshimiwa Spika**, Wizara inaendelea na usajili, uratibu na ufuatiliaji wa Mashirika Yasiyo ya Kiserikali kwa kuzingatia Sheria ya Mashirika Yasiyo ya Kiserikali Sura Na. 56. Uratibu huu unalengo la kuweka mazingira wezeshi kwa Mashirika hayo kuendelea kutoa michango yao katika maendeleo ya jamii na Taifa kwa ujumla. Katika kipindi cha Julai 2022 hadi Aprili 2023, jumla ya Mashirika Yasiyo ya Kiserikali 1,106 yamesajiliwa yakiwemo Mashirika ya Kimataifa 49, Kitaifa 1,014, Mkoa 24 na Wilaya Mashirika 19.

122. **Mheshimiwa Spika**, Mashirika hayo yamekuwa yakiomba usajili ili kutekeleza afua mbalimbali ikiwemo afya, maji, mazingira, elimu, kilimo na masuala ya haki za binadamu. Hata hivyo, katika ufuatiliaji ambao umekuwa ukifanyika imebainika kuwa, yapo baadhi ya Mashirika ambayo yamekuwa yakikiuka Sheria, Kanuni na Miongozo. Wizara ilifanya uchambuzi wa uzingatiaji wa Sheria na Miongozo ambapo ilibainika kuwa, hadi kufikia Aprili, 2023 kati ya Mashirika 14,059 yaliyokuwa na usajili, Mashirika 4,898 yalibainika kutozingatia Sheria ambapo tarehe 19 Januari, 2023 Bodi ya Uratibu wa Mashirika Yasiyo ya Kiserikali iliyafutia usajili hivyo kubakia na Mashirika hai 9,161.

123. **Mheshimiwa Spika**, Wizara katika mwaka 2022/23 inaendelea na ufuatiliaji wa shughuli za Mashirika Yasiyo ya Kiserikali. Ufuatiliaji wa utendaji kazi wa mara kwa mara kwa Mashirika hayo hufanywa na Wasajili Wasaidizi waliopo katika kila Halmashauri na Mikoa. Katika ufuatiliaji huo, Wizara imeyafikia Mashirika 2,644 yaliyopo katika maeneo mbalimbali nchini. Vilevile, ufuatiliaji huo ulihusisha kupitia mikataba (321), kufanya mikutano (2,270), kufanya ufuatiliaji maalum (17) na ufuatiliaji wa ana kwa ana wa mashirika (26). Mashirika yaliyohusika na ufuatiliaji huo yanatekeleza miradi mbalimbali ikiwemo ujenzi wa madarasa, vyoo, vituo vya afya na wodi za wazazi; ununuzi wa magari ya kubebea wagonjwa na vifaa tiba; uwezeshaji katika miradi ya kilimo cha chai, mbogamboga, matunda na korosho; uwezeshaji wa wananchi kiuchumi; kutoa mafunzo na elimu ya afya, ulinzi na usalama wa mtoto; uchimbaji wa visima vya maji shuleni na katika vituo vya afya; kutoa huduma katika kambi za wakimbizi, kuwezesha kaya maskini na watoto yatima; usambazaji wa miche ya miti na kugawa madawati shule za msingi; kutoa bima ya afya (iCHF) kwa watoto; kusambaza magodoro gerezani; ujenzi wa vituo vya malezi na makuzi ya watoto na kutoa elimu ya masuala ya fedha. Ufuatiliaji huo ulifanyika katika mikoa ya Mbeya, Iringa, Njombe,

Songwe, Dar es Salaam, Morogoro, Tanga, Tabora, Mwanza na Kigoma.

124. **Mheshimiwa Spika**, ufuatiliaji ulifanyika kwa kushirikiana na Wizara na Taasisi mbalimbali za Serikali ikiwemo Wizara ya Fedha na Mipango, OR-TAMISEMI na Wizara za Kisekta, ili kuangalia matumizi ya fedha za miradi zilizotolewa na Washirika wa Maendeleo. Ufuatiliaji huo, ulifanyika katika Mikoa ya Iringa, Mbeya, Rukwa, Morogoro, Pwani, Tanga, Dar es Salaam, Dodoma, Singida, Manyara, Arusha, Kilimanjaro, Mwanza, Geita, Lindi, Mtwara, Tabora na Shinyanga ambapo ilibaini kuwa miradi mingi ya Mashirika hayo hushirikisha kikamilifu Mamlaka ya Serikali za Mitaa.

125. **Mheshimiwa Spika**, katika ufuatiliaji unaofanyika, Mashirika yanayobainika kwenda kinyume na sheria na taratibu zilizopo yanachukuliwa hatua kwa mujibu wa sheria. Hii ni pamoja na mashirika yale yanayobainika kujihusisha na vitendo vinavyoenda kinyume na maadili, mila, desturi na utamaduni wa Kitanzania. Aidha, nachukua fursa hii kuyapongeza mashirika yote yanayofanya kazi kwa kuzingatia sheria za nchi pamoja na nyaraka za usajili wao. Naendelea kuyakumbusha Mashirika yote Yasiyo ya Kiserikali kufuata misingi ya Sheria na kuzingatia Mila, Desturi na Tamaduni za kitanzania katika

utekelezaji wa majukumu yao kama inavyoelekezwa kwenye Sheria inayosajili na kuratibu Mashirika hayo nchini. Aidha, naendelea kuiasa jamii kuendelea kufichua vitendo vilivyo kinyume na maadili vinavyofanywa na baadhi ya Mashirika ili hatua stahiki ziweze kuchukuliwa.

126. **Mheshimiwa Spika**, katika mwaka 2022/23 Wizara imepitia na kutoa vibali kwa Mashirika 210 yaliyowasilisha jumla ya mikataba 306 yenye thamani ya **Shilingi Bilioni 206** kwa ajili ya utekelezaji wa miradi mbalimbali ikiwemo afya, elimu, mazingira, kilimo, maji, haki za binadamu na utawala bora, uboreshaji wa miundo mbinu, uwezeshaji wa jamii na ulinzi wa jamii. Lengo ni kufanya ufuatiliaji wa matumizi ya fedha kabla ya kutekeleza miradi ikiwa ni pamoja na kufahamu jina la mfadhili, kiasi kinachotolewa na malengo ya ufadhili huo.

127. **Mheshimiwa Spika**, Mashirika Yasiyo ya Kiserikali 955 yaliyowasilisha taarifa zao yalipokea **Shilingi Trilioni 1.2** na kutumia **Shilingi Trilioni 1.1** katika maendeleo ya Taifa kupitia utekelezaji wa miradi ya afya, elimu, hifadhi ya jamii, uwezeshaji kiuchumi, utawala bora, mazingira, maji, jinsia na haki za binadamu. Aidha, ajira 14,121 zilitolewa, ambapo kati ya hizo ajira 8,344 zilitolewa kwa watanzania sawa na asilimia 59.8 ya ajira zote na ajira

5,777 zilizotolewa kwa wasio watanzania sawa na asilimia 40.2 ya ajira zote.

128. **Mheshimiwa Spika**, Wizara iliratibu majukwaa ya Mwaka ya Mashirika Yasiyo ya Kiserikali katika ngazi ya Wilaya, Mikoa na Taifa ambayo yalianza kufanyika kuanzia Septemba hadi Oktoba, 2022 kwa lengo la kuimarisha ushirikiano kati ya Serikali na Mashirika Yasiyo ya Kiserikali. Jumla ya Mikoa 20 ilifanya majukwaa na kuwasilisha mapendekezo ya namna ya kutatua changamoto zilizoibuliwa katika Jukwaa la Mwaka la Mashirika Yasiyo ya Kiserikali ngazi ya kitaifa lililofanyika tarehe 03 - 04 Oktoba, 2022 ambapo ufafanuzi kuhusu mapendekezo yaliyotolewa ulifanyika na kuweka maazimio ya pamoja ya kufanyia kazi changamoto na mapendekezo yaliyoibuliwa.

Naipongeza Mikoa yote iliyojitokeza kuratibu majukwaa katika ngazi zao kwani inaimarisha uratibu wa pamoja na ushirikiano wa Mashirika hayo kuanzia ngazi za msingi hadi Taifa. Aidha, natoa rai kwa Mikoa kuendelea kuratibu mikutano hiyo muhimu kwa maendeleo ya sekta.

129. **Mheshimiwa Spika**, Wizara iliandaa Mkakati wa Kitaifa wa Uendeleu wa Mashirika Yasiyo ya Kiserikali (2022/23 - 2026/27) na kuzinduliwa rasmi

na **Mheshimiwa Kassim Majaliwa Majaliwa (Mb)** Waziri Mkuu wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania katika jukwaa la Mwaka la Mashirika Yasiyo ya Kiserikali tarehe 4 Oktoba, 2022. Mkakati huo utawezesha Mashirika Yasiyo ya Kiserikali kupunguza utegemezi wa ufadhili kwa kuwa na vyanzo vingi vya mapato.

130. **Mheshimiwa Spika**, katika kuboresha uratibu wa Mashirika Yasiyo ya Kiserikali, Wizara ilianzisha Madawati 19 ya Uratibu wa Mashirika Yasiyo ya Kiserikali katika Wizara za Kisekta ambapo yalizinduliwa rasmi na **Mheshimiwa Kassim Majaliwa Majaliwa (Mb)**, Waziri Mkuu wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania tarehe 04 Oktoba, 2022. Madawati hayo yanalenga kuboresha utendaji kazi kwa kuwa na uratibu wa pamoja wa Mashirika ikiwemo kubadilishana taarifa mbalimbali kwa kuzingatia miongozo iliyowekwa na vigezo vya kitaalam vya Wizara husika wakati wa kutekeleza vipaumbele vyake na utekelezaji wa miradi inayotekelezwa na Mashirika.

131. **Mheshimiwa Spika**, Wizara kwa kushirikiana na Ofisi ya Rais TAMISEMI na Shirika la *Foundation for Civil Society* imetoa mafunzo kwa Mashirika Yasiyo ya Kiserikali 638 katika mikoa ya Dodoma (45), Singida (51), Tabora (38), Shinyanga (53), Geita (35),

Njombe (50), Ruvuma (64), Rukwa (56), Lindi (32), Mtwara (54), Iringa (62), Mbeya (60) na Tanga (38) na Wasajili Wasaidizi 110 kutoka katika mikoa iliyotajwa hapo juu ukijumuisha mkoa wa Songwe. Mafunzo hayo yamewajengea uwezo na kuboresha utendaji kazi katika kutekeleza majukumu yao kikamilifu kwa kuzingatia Sera, Sheria, Kanuni na Miongozo iliyopo.

132. **Mheshimiwa Spika**, katika kuimarisha uratibu wa Mashirika Yasiyo ya Kiserikali nchini kumekuwa na ushirikiano wa karibu kiutendaji baina ya Tanzania Bara na Zanzibar. Ushirikiano huu hufanyika kwa kubadilishana taarifa, uzoefu na utaalum unaohusisha mikutano ya mara kwa mara baina ya watendaji wa Wizara katika pande zote mbili za Muungano zinazohusika na uratibu wa Mashirika Yasiyo ya Kiserikali. Aidha, tarehe 22 Desemba, 2022 kilifanyika kikao cha kujadili uboreshaji wa uratibu na usimamizi wa Mashirika Yasiyo ya Kiserikali kwa pande zote mbili za Muungano. Kupitia kikao hicho, uratibu umeendelea kuboreshwa hususan katika masuala ya usajili ambapo hadi kufikia Aprili, 2023 jumla ya Mashirika 36 yalitambulishwa kusajiliwa Zanzibar. Azma ya Serikali ni kuhakikisha kuwa Mashirika yanakuwa na mazingira mazuri ya kuchangia katika maendeleo ya nchi.

133. **Mheshimiwa Spika**, katika kujenga mazingira wezeshi kwa Mashirika Yasiyo ya Kiserikali kutekeleza majukumu yao, Wizara imeendelea kuimarisha mahusiano ya Asasi za Kiraia katika ngazi ya kimataifa kupitia utengamano wa Asasi za Afrika Mashariki ambapo kwa mara ya kwanza Tanzania imekuwa mwenyeji wa mkutano wa Asasi za Kiraia za Afrika Mashariki ambao ulifanyika mkoani Arusha kuanzia tarehe 3 hadi 5 Mei, 2023. Katika Mkutano huo, **Mheshimiwa Dkt. Samia Suluhu Hassan**, Rais wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania alialikwa kuwa mgeni rasmi na aliniagiza nimuwakilishe. Kupitia mkutano huo, Nchi wanachama za Kenya, Uganda, Rwanda, Burundi na Sudan ya Kusini zilishiriki na hivyo kupata fursa ya kuimarisha mahusiano na nchi nyingine, kubadilishana uzoefu na kuweza kutambua fursa mbalimbali zilizopo ndani ya Afrika Mashariki.

ENEO LA 7: URATIBU WA UTEKELEZAJI WA MTAKUWWA.

134. **Mheshimiwa Spika**, Wizara imekuwa ikitekeleza Mpango Kazi wa Taifa wa Kutokomeza Ukatili Dhidi ya Wanawake na Watoto (MTAKUWWA) kwa kipindi cha miaka mitano (2017/18 - 2021/22) ambapo ukomo wake ulifikia Juni, 2022. Agenda ya kutokomeza ukatili dhidi ya wanawake na watoto ni endelevu, hivyo pamoja na utekelezaji wa MTAKUWWA awamu ya kwanza kukamilika Juni 2022, Wizara kwa

kushirikiana na wadau imeendelea kutekeleza afua mbalimbali za MTAKUWWA zikiwemo ukamilishaji wa maandalizi ya MTAKUWWA awamu ya pili, uanzishaji na uendeshaji wa vituo vya mkono kwa mkono na ujenzi wa nyumba salama. Aidha, Wizara imekubaliana na Ofisi ya Rais TAMISEMI ajenda hii kuwa ya kudumu kwenye vikao vyote vya Mikoa na Mamlaka za Serikali za Mitaa pamoja na kuhakikisha Mamlaka za Serikali za Mitaa zinatunga sheria ndogo za kupinga ukatili katika maeneo yao.

135. **Mheshimiwa Spika**, Wizara imeratibu tathmini ya utekelezaji wa MTAKUWWA ambapo baadhi ya matokeo ya tathmini hiyo ni pamoja na: Jumla ya wananchi 5,180,684 (Wanawake 56% na Wanaume 44%) walinufaika na Programu ya TASAF awamu ya Tatu inayolenga kunusuru kaya maskini; kuongezeka kwa uelewa wa wananchi juu ya Madhara ya Ukatili kupitia Kampeni mbalimbali zilizofanywa kwa kushirikiana na wadau na vyombo vya habari ambapo kutokana na Taarifa za Jeshi la Polisi jumla ya matukio ya ukatili wa kijinsia 226,621 (Wanawake 70,312 na Wanaume 156,309) yameripotiwa katika kipindi cha mwaka 2017 hadi 2022; Kupungua kwa vitendo vya ukeketaji ambapo kutokana na Utafiti wa *Social Institution and Gender Index - SIGI* unaonesha kuwa kiwango cha ukeketaji Tanzania ni 12% ikilinganishwa na kiwango cha ukeketaji kwa ukanda

wa Afrika Mashariki ambapo ni 38%; Kuanzishwa kwa Mahakama za Watoto 133; kuimarika kwa mazingira salama shuleni ikiwemo kutungwa kwa Waraka wa Elimu No.2 wa mwaka 2021 kuhusu urejeshwaji shuleni wa wanafunzi waliokatiza masomo katika elimu ya msingi na sekondari kwa sababu mbalimbali; kuwepo kwa dawati la Jinsia na Watoto 420 katika vituo vya Polisi; na kuanzishwa kwa Kamati za Ulinzi wa Mwanamke na Mtoto 18,186. Mafanikio mengine ni pamoja na kuwepo kwa Mazingira ya Kisera ya Uratibu wa MTAKUWWA ambapo Sheria, Kanuni na Miongozo mbalimbali zimetungwa.

136. **Mheshimiwa Spika**, matokeo ya tathmini yamewezesha maandalizi ya MTAKUWWA kwa awamu ya pili ambapo pamoja na masuala mengine, tathmini ilipendekeza kwamba ili kuimarisha usimamizi wa utekelezaji wa MTAKUWWA II, muundo wa Uratibu uhusishe Mawaziri ambao ni wasimamizi wa Sera, Wakuu wa Mikoa na Wakuu wa Wilaya. Aidha, Wizara kwa kushirikiana na wadau imeandaa Rasimu ya Mpango wa Pili wa MTAKUWWA kwa miaka mitano (2023/24 – 2027/28) inayotarajiwa kukamilika mwezi Juni 2023 na kuanza kutekelezwa mwaka wa fedha 2023/24. Maeneo yatakayowekewa mkazo katika Mpango wa Pili ni pamoja na:- kuimarisha Kamati za Ulinzi wa Wanawake na Watoto katika ngazi zote ili ziweze kutekeleza majukumu yake; kushirikiana na

vyombo vya habari kutoa elimu kwa jamii juu ya masuala yote ya MTAKUWWA; na kuimarisha mifumo ya kijamii ya kutunza mila na desturi chanya ikiwa ni pamoja na kutoa elimu kwa jamii kuhusu mila na desturi zenye madhara kwa taifa la Tanzania.

137. **Mheshimiwa Spika,** Wizara inaendelea kuratibu utoaji wa huduma kwa manusura wa ukatili wa kijinsia kwa kuanzisha vituo vya Mkono kwa Mkono katika maeneo mbalimbali. Mpaka sasa kuna vituo 22 ambavyo viko katika hospitali mbalimbali nchini. Katika mwaka 2022/23 kimeanzishwa kituo katika hospitali ya Rufaa ya Mkoa wa Dodoma. Aidha, kupitia vituo hivyo jumla ya manusura wa vitendo vya ukatili 1,857 walipatiwa huduma jumuishi ikiwemo huduma za kitabibu, msaada wa kisheria na huduma za unasihi na ushauri. Lengo ni kuwezesha utoaji wa huduma hizo katika eneo moja ili kuepusha usumbufu, ucheleweshaji wa huduma na kuharibu au kupoteza ushahidi.

138. **Mheshimiwa Spika,** Nyumba Salama zimeongezeka kutoka 10 hadi 11 kati ya 26 zinazohitajika, ambapo nyumba moja (Wote Sawa) imejengwa katika Mkoa wa Mwanza. Aidha, Nyumba Salama nyingine zipo katika Mikoa ya Arusha (3), Iringa (1), Kigoma (1), Mara (2), Morogoro (1) na Kilimanjaro (2). Nyumba hizi zinatumiwa kutoa

huduma za msingi na hifadhi ya dharura kwa manusura wa ukatili nchini. Katika kipindi cha Julai hadi Aprili, 2023 jumla ya manusura 482 walihudumiwa kupitia Nyumba hizo. Wizara kwa kushirikiana na Wadau itaendelea kuratibu uanzishwaji wa Nyumba Salama katika maeneo mbalimbali kulingana na uhitaji wake.

D. UTEKELEZAJI WA MAJUKUMU YA TAASISI ZILIZO CHINI YA WIZARA

139. **Mheshimiwa Spika**, kama nilivyoeleza hapo awali, Wizara inaendelea kusimamia utekelezaji wa majukumu ya Taasisi zilizo chini yake ambazo ni Taasisi ya Maendeleo ya Jamii Tengeru na Taasisi ya Ustawi wa Jamii.

140. **Mheshimiwa Spika**, Taasisi ya Maendeleo ya Jamii Tengeru imeendelea kutoa mafunzo ya Taaluma ya Maendeleo ya Jamii katika ngazi ya Astashahada, Stashahada, Shahada na Shahada ya Uzamili. Vilevile, Taasisi imeendelea kufanya tafiti na kutoa ushauri elekezi katika nyanja zinazo shabihiana na taaluma ya Maendeleo ya Jamii. Aidha, kumekuwepo na jitihada mbalimbali zinazofanywa na Taasisi hii ili kuimarisha mifumo ya utoaji wa mafunzo, kufanya tafiti na kutoa

ushauri elekezi kwa lengo kuongeza ukusanyaji wa mapato.

141. **Mheshimiwa Spika**, kumekuwa na ongezeko la udahili wa wanafunzi kutoka wanafunzi 2,800 katika ngazi zote (Ke 1,857 na Me 943) waliodahiliwa katika mwaka 2021/22 hadi kufika wanafunzi **2,918** katika ngazi zote (Ke 1,935 na Me 983) kwa mwaka wa masomo 2022/23 ikiwa ni sawa na ongezeko la asilimia 4.2. Aidha, kwa mwaka 2022/23, jumla ya wanafunzi 1,619 (Ke 1,121 na Me 498) walihitimu katika fani na ngazi mbalimbali ikilinganishwa na wanafunzi 1,464 (Ke 1,006 na Me 458) waliohitimu mwaka 2021/22.

142. **Mheshimiwa Spika**, Taasisi ya Maendeleo ya Jamii Tengeru kupitia Kituo cha Kitaifa cha utafiti na uhifadhi wa machapisho yanayohusu wanawake iliandaa Kongamano kubwa la wanawake tarehe 7 Machi, 2023 kuelekea kilele cha Siku ya Wanawake Duniani na jumla ya wadau 250 kutoka makundi mbalimbali walishiriki. Lengo la kongamano hili ilikuwa ni kupata taarifa za tafiti mbalimbali kuhusu hali halisi ya masuala ya usawa wa kijinsia na uwezeshaji wanawake, pamoja na kubadilishana uzoefu wa afua mbalimbali zinazofanywa na wadau katika maeneo hayo.

143. **Mheshimiwa Spika**, aidha, kituo kimefanya midahalo ya masuala ya usawa wa kijinsia na haki za wanawake kwenye Taasisi za Elimu 20 kwenye Mikoa ya Kanda ya Kaskazini kwa lengo la kuwezesha wasichana kutambua wajibu na haki zao pamoja na fursa mbalimbali za kujiendeleza kielimu na kibiashara ambapo jumla ya wanafunzi 3,000 kutoka Taasisi za elimu wameshiriki na kunufaika na midahalo hiyo.

144. **Mheshimiwa Spika**, katika mwaka 2022/23, Taasisi ilipanga kukusanya kiasi cha **Shilingi 5,470,132,000.00** kutoka vyanzo mbalimbali ambapo hadi mwezi Aprili 2023, Taasisi imefanikiwa kukusanya jumla ya **Shilingi 3,246,855,420.00** sawa na asilimia 60 ya makadirio. Aidha, ufuatiliaji wa madeni ya ada za wanafunzi na huduma ya hosteli inaendelea ili kuhakikisha chuo kinafikia malengo ya makusanyo.

145. **Mheshimiwa Spika**, vilevile, Taasisi ilifanikiwa kuadhimisha siku 16 za kupinga ukatili wa kijinsia ambapo shughuli mbalimbali zilifanyika ikiwemo mijadala kuhusu migogoro ya kifamilia inavyochangia unyanyasaji wa kijinsia miongoni mwa wanandoa na ilibainika kuwa wanaume pia ni waathirika wa unyanyasaji wa kijinsia. Aidha, mafunzo kuhusu unyanyasaji wa kijinsia na hatua za kukabiliana nayo

yaliendeshwa kwa wanawake 500 kutoka Kata za Akheri, Kikwe na Kiutu Wilayani Arumeru pamoja na wanafunzi 200 wa shule za msingi na wanafunzi 300 wa sekondari walipatiwa mafunzo hayo.

146. **Mheshimiwa Spika**, Taasisi ya Maendeleo ya Jamii Tengeru imechapisha tafiti 24 kupitia Jarida (*Journal*) la Taasisi lijulikanalo *Tengeru Community Development Journal - (TCDJ)*. Pia, Taasisi imefanya tafiti kuhusu viashiria vya ushirikishwaji wa Jamii *Community Participation Indicators* katika mikoa 11 ya Tanzania Bara na Zanzibar.

147. **Mheshimiwa Spika**, kwa mwaka 2022/23 baadhi ya huduma za ushauri elekezi zilizotolewa na Taasisi zilijikita katika maeneo yafuatayo: -

- (i) Kutokomeza ukatili kwa wanawake na watoto uliofanyika katika Kata 18 za Mkoa wa Shinyanga;
- (ii) Mtazamo wa Haki za Binadamu katika Kilimo cha Tumbaku kwa mikoa ya Kigoma na Tabora;
- (iii) Usimamizi wa Maliasili katika ukuaji wa utalii;
- (iv) Kuanzishwa na Kuendeleza Usimamizi wa Vihatarishi ndani ya Halmashauri za Jiji la Arusha na Manispaa ya Lindi na;

- (v) Mfumo wa Kushughulikia Malalamiko na Ukatili wa Kijinsia/Unyanyasaji wa kingono kwa Viongozi wa Hifadhi za Mbuga za Wanyama, Viongozi wa Serikali za Tarafa, Kata na Vijiji kwenye maeneo yanayoshiriki kusimamia mradi wa maliasili na kuendeleza utalii kusini mwa Tanzania (REGROW). Mradi huo unasimamiwa na TANAPA chini ya Wizara ya Maliasili na Utalii.

148. **Mheshimiwa Spika**, Taasisi imeendelea kutekeleza programu ya kuchochea na kuendeleza ubunifu (innovation) miongoni mwa wanafunzi kupitia Kituo cha Huduma Tanda na Ubunifu wa Kidijitali (Jamii Outreach Digital Innovation Center – JODIC). Kituo hiki kinatumika kuratibu utekelezaji wa programu za ubunifu wa kidijitali, ushirikishaji jamii na uanagenzi katika kazi pana za Taasisi. Kupitia kituo hicho, Taasisi imetekeleza kazi zifuatazo: -

- (i) Taasisi imewajengea uwezo wanafunzi kwa kuwabadilisha mtazamo (**mindset change**) pamoja na kuwajengea ujuzi na stadi za kazi kwa kupitia wadau mbalimbali kama vile Shirika la Kuhudumia Viwanda Vidogo (SIDO). Kupitia eneo hili wanafunzi 120 wameweza kujiajiri baada ya kupatiwa mafunzo ya uzalishaji bidhaa kama vile mafuta ya kupaka, bidhaa za kufanyia usafi (sabuni mbalimbali),

mabegi/mikoba, bidhaa za chakula kama asali, ubuyu, karanga na unga lishe; na

(ii) Jumla ya wanafunzi 1,145 (wanaume 407 na wanawake 738) walifanya uanagenzi kwa muda wa miezi miwili katika mwaka 2022/23 na hivyo kupata ujuzi mbalimbali katika maeneo ya utatuzi wa changamoto za jamii, uandaaji na usimamizi wa vikao, ukusanyaji wa kodi, utoaji wa elimu ya vikundi vya kuweka na kukopa fedha (vicoba), utengenezaji wa sabuni za maji, utengenezaji wa unga wa lishe, utengenezaji wa mapambo kutokana na taka ngumu, uandishi wa maandiko ya miradi na tafiti mbalimbali na usimamizi wa miradi.

149. **Mheshimiwa Spika**, aidha, kwa upande wa Taasisi ya Ustawi wa Jamii, imeendelea kutoa mafunzo katika ngazi ya Astashahada, Stashahada, Shahada, Stashahada ya Uzamili na Shahada ya Uzamili katika fani ambazo zinalenga Ustawi wa Jamii. Ili kufikia malengo iliyojiwekea, Taasisi imeendelea kuimarisha mifumo ya ukusanyaji wa mapato kutoka katika vyanzo vyake ambavyo ni: - ada za wanafunzi, tafiti, ushauri elekezi na vyanzo vinginevyo. Katika mwaka 2022/23, Taasisi ilitarajia kukusanya kiasi cha **Shilingi 7,651,467,000.00** Aidha, hadi kufikia mwezi Aprili, 2023, Taasisi imekusanya **Shilingi 3,762,313,349.00** sawa na asilimia 50 ya makadirio.

150. **Mheshimiwa Spika**, katika mwaka wa masomo 2022/23, Taasisi imedahili wanafunzi 2,966 (Ke 1,864 na Me 1,102) ikilinganishwa na wanafunzi 3,234 (Ke 2,104 na Me 1,130) waliodahiliwa mwaka 2021/22. Kati ya wanafunzi waliodahiliwa mwaka 2022/23, wanafunzi 1,036 walidahiliwa katika ngazi za Astashahada, wanafunzi 890 ngazi ya Stashahada, wanafunzi 947 ngazi ya Shahada, wanafunzi 7 ngazi ya Stashahada ya uzamili na wanafunzi 86 ngazi ya Shahada ya Uzamili. Katika mwaka wa masomo 2022/23, Taasisi ilikuwa na wanafunzi 5,341 (Ke 3,523 na Me 1,818) ikiwa ni ongezeko la asilimia 11.6 ikilinganishwa na wanafunzi 4,784 waliokuwepo mwaka 2021/22.

151. **Mheshimiwa Spika**, Taasisi ya Ustawi wa Jamii imeendelea kutoa msaada wa kisaikolojia kwa wanafunzi na Jamii kupitia kituo chake cha Elimu, Ushauri na Msaada wa Kisaikolojia. Kituo hiki kinatumika na Taasisi kufanya programu za kushirikisha Jamii (Community engagement), uanagenzi (Apprenticeship) na ubunifu (innovation). Hadi kufikia mwezi Aprili, 2023 Taasisi ilifanikiwa kutekeleza kazi zifuatazo:-

- (i) Imetoa huduma za elimu ya afya ya akili na namna bora ya kukabiliana na msongo wa mawazo, huduma ya awali ya msaada wa

kisaikolojia, elimu rafiki ya afya ya uzazi kwa vijana pamoja na elimu ya mahusiano na ndoa. Huduma hizi zimetolewa kwa jumla ya watu 4,713 kati yao 2,648 ni watumishi wa Taasisi binafsi na za Umma na 2,065 ni wanajamii wenye mahitaji mbali mbali ya huduma zinazotolewa na Taasisi. Huduma hizi hutolewa kwa lengo la kuimarisha utulivu wa afya ya akili, ubunifu, kuwa na mtazamo chanya na kuona fursa zilizopo katika jamii na kuzitumia ili kuleta ustawi na maendeleo ya mtu mmoja mmoja na Taifa kwa ujumla.

- (ii) Katika kutekeleza programu ya uanagenzi, Taasisi imepeleka jumla ya wahitimu 79 wa kada ya Ustawi wa Jamii katika maeneo mbali mbali nchini. Kati ya wanagenzi 79, 12 wapo Kijiji cha Msomera, Wilaya ya Handeni –Tanga na 67 katika Halmashauri – Idara mbalimbali za serikali pamoja na Mashirika Binafsi. Wanagenzi 12 waliopo kijiji cha Msomera wanatoa huduma mbalimbali za Ustawi wa Jamii kwa kipindi cha miezi 6 kwa wananchi waliohama kutoka Ngorongoro na wenyeji wa eneo hilo kulingana na uhitaji.
- (iii) Kupitia programu ya kuwawezesha wanawake na vijana kiuchumi Taasisi

ilishirikiana na **Kampuni ya Coca Cola Kwanza** kutoa elimu ya afya ya akili, jinsi ya kukabiliana na msongo wa mawazo na namna bora ya kufanya biashara pamoja na uhifadhi wa kumbukumbu za kibiashara kwa mama lishe 948 na vijana wanaojishughulisha na ukaangaji wa chipsi 913 katika Mikoa ya Dar es Salaam na Dodoma.

- (iv) Taasisi imeendesha semina elekezi ya Malezi na Makuzi ya Watoto kwa Wadada - Wasaidizi wa kazi za nyumbani 110. Lengo ni kuwajengea uelewa wa pamoja wa namna bora ya kutoa huduma ya malezi na makuzi kwa watoto pamoja na namna bora ya kukabiliana na changamoto za malezi. Programu hii ni endelevu na inatarajiwa kutolewa katika mikoa yote nchini. Kwa awamu ya kwanza imefanyika katika Mkoa wa Dar es Salaam.
- (v) Taasisi imeendesha Programu ya kuwajengea uelewa vijana waendesha bodaboda juu ya ukatili wa kijinsia, viashiria, madhara, sehemu sahihi ya kutolea Taarifa, na namna ya kukabiliana na vitendo vya ukatili. Mafunzo haya yamehusisha vijana 47 Kwa awamu ya kwanza kutoka “vijiwe” mbali mbali katika

Wilaya ya Kinondoni – Dar es Salaam ambao watakuwa mabalozi katika sehemu zao za kazi. Programu hii ni endelevu na inatarajiwa kufanyika katika mikoa mbali mbali nchini.

- (vi) Taasisi ilitoa mafunzo ya namna ya kukabiliana na ukatili, kujiendeleza kitaaluma na kupigania haki kwa wanafunzi wa shule za msingi na sekondari 700 kati yao Wanawake 500 na Wanaume 200 katika Kata ya Kijitonyama.
- (vii) Taasisi iliandaa kongamano la wanandoa lililohudhuriwa na watu 317 ili kuwajengea uwezo wa kukabiliana na migogoro katika mahusiano na ndoa. Washiriki 67 walijitokeza kwa ajili ya kupata huduma ya msaada wa kisaikolojia na mashauri ya ndoa.

152. **Mheshimiwa Spika**, Taasisi ilitoa matokeo ya tafiti mbili zinazohusu Unyanyasaji wa Kijinsia katika Elimu ya Juu (*Eradicating Sexual Violence among Higher Learning Students in Tanzania: The Role of Social Media*) na nyingine inayohusu Umuhimu wa Kazi za Staha katika Kuboresha Makampuni (*Realization of Decent Work Objectives in Small and Medium Enterprises (SMEs) in Tanzania*). Lengo kuu la Tafiti hizi ni kutambua namna ambavyo mitandao ya

kijamii inaweza kutumika kutoa elimu na kuzuia ukatili wa kijinsia huku tafiti ya pili ikiwa na lengo la kuangalia namna ambavyo viwanda vidogo vidogo na vya kati vinaweza kufikia vigezo vya kazi za staha. Katika tafiti hizo matokeo yalionesha kuwa mitandao ya kijamii ikitumika vizuri ina mchango mkubwa katika kukomesha na kuzuia ukatili, kwa kuwa inawapa wananchi fursa ya kupata Taarifa mbalimbali pamoja na nafasi ya kushiriki katika midahalo inayozungumzia namna bora ya kutokomeza ukatili. Katika utafiti wa pili iligundulika kuwa viwanda vidogo vidogo vinakidhi vigezo vya kazi za staha kwa kati ya asilimia 25 na 75 kutegemea na ukubwa pamoja na jukumu la kiwanda.

153. **Mheshimiwa Spika**, Taasisi imeendelea na tafiti nyingine tatu zinazohusu kupunguza unyanyasaji na unyonge wa wafanyakazi wa sekta zisizo rasmi (*Buffering Deprivation and Vulnerability among Informal Workers in The Covid-19 Context: The Case of the Tourism Sector in Kilimanjaro and Arusha Regions*), Namna ya kuzuia unyanyasaji wa kijinsia kwa wanawake (*Protecting Women in Tanzania: Prevention of GBV Through Indigenous Approaches in Tanga and Mara Regions - ProWomen-TZ*) nyingine inahusu changamoto wanazopitia watoto wanaofanyiwa ukatili wa kijinsia katika kupata msaada (*Barriers to Help Seeking Behavior among Children Who Experience*

Sexual Violence in Tanzania: The Case of Dar es Salaam, Tanga and Coast Regions). Lengo kuu la tafiti hizi ni kuweza kuibua njia za kuzuia na kupambana na ukatili kwa wanawake na watoto.

E. UTEKELEZAJI WA MIRADI YA MAENDELEO

154. **Mheshimiwa Spika**, katika kuboresha mazingira ya kufundishia na kujifunzia kwa wanafunzi, Wizara imeendelea kutekeleza afua mbalimbali za miradi ya maendeleo ikiwemo ujenzi na ukarabati wa majengo na miundombinu katika Taasisi na Vyuo vilivyo chini yake. Kwa kipindi cha Julai 2022 hadi Aprili 2023, Wizara iliweza kupokea fedha za ndani za maendeleo kiasi cha **Shilingi Bilioni 4.97** kwa ajili ya utekelezaji wa Mradi wa Ukarabati wa Vyuo vya Maendeleo ya Jamii (**Shilingi Bilioni 3.97**) na Mradi wa Huduma za Ustawi wa Jamii (**Shilingi Bilioni moja**).

155. **Mheshimiwa Spika**, kati ya fedha za ndani zilizopokelewa **Shilingi Bilioni 3.97** zilitolewa kwa ajili ya utekelezaji wa miradi ya maendeleo katika Taasisi ya Maendeleo ya Jamii Tengeru (**Shilingi Bilioni 1.6**) na Vyuo vya Maendeleo ya jamii Rungemba (**Shilingi Milioni 70**), Ruaha (**Shilingi Milioni 500**), Monduli (**Shilingi Milioni 500**), Buhare (**Shilingi Milioni 500**)

pamoja na Vyuo vya Maendeleo ya Jamii Ufundi vya Misungwi (**Shilingi Milioni 300**) na Mabughai (**Shilingi Milioni 500**).

156. **Mheshimiwa Spika**, kazi zilizotekelezwa kutokana na fedha hizo ni: kutengeneza na kufunga milango na madirisha na kuweka samani katika kumbi pacha za mihadhara na bweni la wasichana katika Taasisi ya Maendeleo ya Jamii Tengeru. Kwa upande wa Chuo cha Maendeleo ya Jamii Rungemba fedha zilitumika kuanza ujenzi wa Maabara ya Kompyuta yenye uwezo wa kuchukua wanafunzi 200 kwa wakati mmoja, ujenzi huo unaendelea. Aidha, katika Chuo cha Maendeleo ya Jamii Mabughai fedha zilizopokelewa zimetumika kununua Lori na gari aina ya *pick up double cabin*, fedha nyingine zilitumika kukarabati nyumba moja ya mtumishi, kufunga mifumo ya TEHAMA, kununua mashine ya tofali (Poker Machines), *mobile block machines*. Vilevile, katika Chuo cha Maendeleo ya Jamii Ruaha, fedha zilitumika kujenga bwalo la Chakula lenye uwezo wa kuchukua wanafunzi 400 kwa wakati mmoja ambapo ujenzi huo bado unaendelea. Kwa upande wa Chuo cha Maendeleo ya Jamii Monduli, fedha zilizopokelewa zimetumika katika ujenzi wa bweni lenye uwezo wa kuchukua wanafunzi 600 kwa wakati mmoja, ujenzi huo bado unaendelea.

157. **Mheshimiwa Spika**, katika Chuo cha Maendeleo ya Jamii Misungwi fedha zilipokelewa zimetumika katika ujenzi wa hosteli yenye uwezo wa kuchukua wanafunzi 352 kwa wakati mmoja, ambapo kazi hii inaendelea na katika Chuo cha Maendeleo ya Jamii Buhare fedha zilizopokelewa zimetumika katika ujenzi wa ukumbi wa mihadhara wenye uwezo wa kuchukua wanafunzi 450 kwa wakati mmoja, ambapo kazi ya ujenzi inaendelea.

158. **Mheshimiwa Spika**, kati ya fedha za ndani zilizopokelewa **Shilingi Bilioni moja** imeelekezwa kwa ajili ya kukarabati makazi ya wazee Ipuli – Tabora na Njoro – Kilimanjaro (**Shilingi Milioni 400**), Mahabusu ya Watoto Mbeya na Arusha (**Shilingi Milioni 300**). Vilevile kazi ingine ni ujenzi wa hosteli katika Taasisi ya Ustawi wa Jamii - Kampasi ya Kisangara (**Shilingi Milioni 300**).

F. VIPAUMBELE VYA WIZARA NA BAJETI YA MAPATO, MATUMIZI YA KAWAIDA NA MIRADI YA MAENDELEO KWA MWAKA 2023/24

159. **Mheshimiwa Spika**, katika mwaka 2023/24, Wizara kupitia Idara na Taasisi zilizo chini yake itatekeleza vipaumbele kumi (10) ili kuboresha utoaji wa huduma za maendeleo na ustawi wa jamii. Vipaumbele hivyo ni: -

- (i) Kuratibu afua za kukuza usawa wa kijinsia na uwezesaji wanawake kiuchumi (Generation Equality Forum - GEF);
- (ii) Kuratibu utekelezaji wa Mpango Kazi wa Taifa wa Kutokomeza Ukatili Dhidi ya Wanawake na Watoto (MTAKUWWA);
- (iii) Kutekeleza Mpango wa Taifa wa Kuhamasisha na Kusimamia Maendeleo Ngazi ya Msingi wa mwaka 2022/23 - 2025/26 (Bottom Up);
- (iv) Kukuza ari ya jamii kushiriki katika kupanga na kutekeleza miradi ya maendeleo;
- (v) Kutambua na kuratibu Makundi Maalum wakiwemo wafanyabiashara ndogondogo ili kuboresha mazingira ya biashara zao;
- (vi) Kuboresha mazingira ya kufundisha na kujifunzia katika Taasisi ya Ustawi wa Jamii, Taasisi ya Maendeleo ya Jamii Tengeru na Vyuvo vya Maendeleo ya Jamii;
- (vii) Kuratibu utoaji wa huduma za msingi kwa watu wenye mahitaji maalum ikiwemo huduma za msaada wa kisaikolojia kwa manusura wa majanga mbalimbali na makundi mengine yenye uhitaji katika jamii;

- (viii) Kuratibu na kuwezesha upatikanaji wa haki za watoto na huduma za ustawi wa jamii kwa wazee;
- (ix) Kuimarisha mifumo ya malezi, ulinzi na maendeleo ya watoto na familia; na
- (x) Kuimarisha utendaji kazi wa Mashirika Yasiyo ya Kiserikali ili mchango na ushiriki wa Mashirika Yasiyo ya Kiserikali katika maendeleo ya Taifa uweze kutambulika na kuwa na tija kwa jamii.

160. **Mheshimiwa Spika**, katika kutekeleza vipaumbele vilivyoainishwa, Wizara kwa mwaka 2023/24 imekadiria kutumia kiasi cha **Shilingi Bilioni 74.2** zitakazotumika kutekeleza majukumu ya Wizara ikiwa ni pamoja na kuwezesha uendeshaji wa ofisi na utekelezaji wa miradi ya maendeleo. Baadhi ya maeneo yaliyotengewa fedha kwa mwaka 2023/24 ni pamoja na: -

- (i) Katika eneo la kukuza usawa wa kijinsia na uwezeshaji wanawake kiuchumi (Generation Equality Forum - GEF), kiasi cha **shilingi Bilioni 4.9** zimetengwa kwa ajili ya kuratibu shughuli za usawa wa kijinsia na uwezeshaji wanawake kiuchumi;
- (ii) Katika eneo la kutokomeza vitendo vya ukatili dhidi ya wanawake na watoto, kiasi cha **Shilingi Bilioni 1.3** kimetengwa;

- (iii) Katika eneo la kutambua na kuratibu shughuli za kiuchumi za Makundi Maalum hususan wafanyabiashara ndogondogo wakiwemo machinga, mama/baba lishe, waendesha bodaboda na bajaji, kiasi cha **Shilingi Bilioni 18.5** kimetengwa kwa ajili ya kutoa mikopo yenye masharti nafuu ili kuongeza mitaji na kuboresha shughuli zao za kiuchumi;
- (iv) Kwenye eneo la watoto, kiasi cha **Shilingi Bilioni 3.6** kimetengwa kwa ajili ya kuwezesha utoaji wa huduma kwa watoto wanaoishi katika mazingira hatarishi na marekebisho ya tabia kwa watoto waliokinzana na sheria, kufuatilia utoaji wa huduma katika Makao ya Watoto, Nyumba Salama na Vituo vya Kulelea Watoto wadogo Mchana na Watoto Wachanga; Kukarabati Shule ya Maadilisho ya Irambo; Kukarabati Mahabusu za Watoto Upanga, Arusha, Mbeya, Moshi na Tanga; na Kukamilisha ujenzi wa Mahabusu ya Watoto Mwanza;
- (v) Katika eneo la Wazee, **Shilingi Bilioni 1.8** zimetengwa kwa ajili ya kuwezesha utoaji wa huduma za ustawi kwa wazee wasiojiweza katika Makazi ya Wazee 14 na ukarabati wa majengo na miundombinu

katika Makazi ya Misufini, Mwanzange, Ipuli na Bukumbi;

- (vi) Kwenye eneo la Taasisi na Vyuo, kiasi cha **Shilingi Bilioni 3.1** kimetengwa. Fedha hizo ni kwa ajili ya ujenzi na ukarabati wa majengo na miundombinu katika Taasisi ya Maendeleo ya Jamii Tengeru, na Vyuo vitatu (3) vya Maendeleo ya Jamii vya Uyole, Monduli na Misungwi;
- (vii) Eneo la Uratibu wa Mashirika Yasiyo ya Kiserikali limetengewa kiasi cha **Shilingi Bilioni 2.6** kwa ajili ya ufuatiliaji wa Mashirika 1,000 katika Kanda Tano, kusajili Mashirika Yasiyo ya Kiserikali yapatayo 1,000, kuandaa Taarifa ya Mchango wa Mashirika Yasiyo ya Kiserikali kwa mwaka 2022, kuwezesha Mfumo wa Kielektroniki wa Mashirika Yasiyo ya Kiserikali (NIS), kuratibu utekelezaji wa Mkakati wa Kitaifa wa Uendeleu wa Mashirika Yasiyo ya Kiserikali (2022/2023 - 2025/2026), kuratibu Jukwaa la Mwaka la Mashirika Yasiyo ya Kiserikali na kuratibu Vikao vya Bodi ya Uratibu wa Mashirika Yasiyo ya Kiserikali;
- (viii) Eneo la maendeleo ya jamii limetengewa kiasi cha **Shilingi Milioni 283.6** kwa ajili ya kutekeleza Kampeni ya Kitaifa ya

Kuamsha Ari ya Jamii kuhusu ujenzi wa nyumba bora za gharama nafuu kwa kutumia teknolojia rahisi na kutekeleza Mpango wa Taifa wa Kuhamasisha na Kusimamia Maendeleo Ngazi ya Msingi wa mwaka 2022/23 - 2025/26 (Bottom Up) katika Mikoa 26 ya Tanzania Bara; na

- (ix) Katika eneo la ufuatiliaji na tathmini, kiasi cha **Shilingi Milioni 200** kimetengwa. Fedha hizo ni kwa ajili ya kufuatilia utekelezaji wa mipango, programu na miradi ya maendeleo inayotekelezwa katika Taasisi, Vyuo na Vituo vya Ustawi wa Jamii vilivyo chini ya Wizara.

G. SHUKRANI

161. **Mheshimiwa Spika**, Wizara imekuwa ikipata ushirikiano mkubwa kutoka nchi rafiki, Mashirika ya Kimataifa na Sekta mbalimbali zinazosaidia na kuchangia katika huduma za maendeleo na ustawi wa jamii.

162. **Mheshimiwa Spika**, naomba nitumie fursa hii kuzishukuru Serikali za nchi rafiki zikiwemo Marekani, Ufalme wa Uingereza, Ufalme wa Sweden, Ufalme wa Norway, Falme za Nchi za Kiarabu, Japan, Ujerumani, Ubelgiji, Ufaransa, Jamhuri ya Watu wa

China, Canada, Ufalme wa Denmark, Ireland, Jamhuri ya Uswisi, Italia, Bangladesh na nchi nyingine ambazo zimeendelea kuisaidia Wizara kwa njia mbalimbali.

163. **Mheshimiwa Spika**, ninayashukuru Mashirika na Taasisi za Kimataifa kwa ushirikiano wao waliotoa kwa Wizara. Mashirika na Taasisi hizo ni pamoja na:- Mashirika ya Umoja wa Mataifa yakiwemo UN-Women, UNDP, UNICEF, UNFPA, WHO, ILO, IOM, FAO, WFP, UNHCR na UNESCO. Vilevile, ninashukuru Jumuiya za Umoja wa Nchi za Ulaya (EU), Jumuiya ya Afrika Mashariki (EAC), Jumuiya ya Nchi za Kusini mwa Afrika (SADC) na Umoja wa Afrika (AU). Pia nayashukuru Mashirika ya Kimataifa ambayo ni:- Benki ya Dunia, Benki ya Maendeleo ya Afrika (AfDB), Mfuko wa *Abbott Fund, Global Fund (for HIV, TB and Malaria)* na *Hilton Conrad Foundation*. Aidha, nazishukuru Taasisi za Kifedha za hapa nchini zinazoshirikiana na Wizara ambapo ni pamoja na Benki za NMB, CRDB, Benki ya Biashara Tanzania (TCB), NBC, Stanbic, Azania, Equity, Benki ya Mkombozi, Akiba Commercial Bank (ACB) na Benki ya Watu wa Zanzibar (PBZ).

164. **Mheshimiwa Spika**, nayashukuru Mashirika Yasiyo ya Kiserikali ya ndani ya nchi na Mashirika ya Dini kwa kuwa mstari wa mbele katika kuchangia uimarishaji wa huduma za maendeleo na ustawi wa

jamii. Mashirika hayo ni pamoja na; *Foundation for Civil Society*, WiLDAF, ICS, TAWLA, TAYOA, LSF, *SOS Children's Village Tanzania*, *Railway Children Tanzania*, BRAC Maendeleo Tanzania, *Plan International - Tanzania*, Kivulini, FSDT, WFT, TANLAP, *The Aga Khan Foundation*, *HelpAge International*, *Save the Children*, *World Vision*, *PACT Tanzania*, *Equality for Growth (EfG)*, Landesa, CAMFED, CSEMA; REPPSI, *Amani Girls Home*, Pelum Tanzania, LHRC, Haki Elimu, TWCC, *Compassion International*, *Care International Tanzania*, TECDEN, EGPAF, *Responsible Organization Tanzania*, FAGDI, *Safe Society Platform Tanzania*, *Both Ends Believing (BEB)*, MEWATA na *Children in Crossfire*.

165. **Mheshimiwa Spika**, nitoe pia shukrani zangu kwa Jumuiya za makundi mbalimbali ambazo zimekuwa zikifanya kazi na Wizara. Jumuiya hizo ni pamoja na:- Umoja wa Wanawake Tanzania (UWT), Jukwaa la ULINGO, Jumuiya ya Wazazi CCM, Machifu na Viongozi wa Kimila Tanzania, Baraza la Wazee Tanzania, Baraza la Watoto la Jamhuri ya Muungano wa Tanzania, TAWIA, Chama cha Wazee Wanaume Tanzania, Shirikisho la Umoja wa Machinga Tanzania (SHIUMA), Umoja wa Mama na Baba Lishe Tanzania, Chama cha Madereva na Wamiliki wa Pikipiki Tanzania (CHAMWAPITA) na Chama Cha Wanawake Wajane Tanzania (CCWWT). Pia naomba nizishukuru

Klabu za Mpira wa Miguu Tanzania hususan Yanga na AZAM na vyombo vyote vya habari.

166. **Mheshimiwa Spika**, nitoe shukrani zangu pia kwa viongozi na taasisi zetu za dini zikiwemo Baraza Kuu la Waislamu Tanzania (BAKWATA), Baraza la Maaskofu Katoliki Tanzania (TEC), Jumuiya ya Kikristo Tanzania (CCT), Baraza la Maaskofu wa Makanisa ya Kipentekoste Tanzania (CPCT) na Kanisa la Waadventista Wasabato (SDA).

167. **Mheshimiwa Spika**, katika kipindi cha utekelezaji wa majukumu yangu nikiwa Waziri wa Maendeleo ya Jamii, Jinsia, Wanawake na Makundi Maalum, nimepata ushirikiano mkubwa kutoka kwa viongozi na wafanyakazi wa Wizara. Naomba kumshukuru **Dkt. John A. K. Jingu**, Katibu Mkuu na **Bw. Amon A. Mpanju**, Naibu Katibu Mkuu kwa mchango na ushirikiano wao katika kuwezesha utekelezaji wa majukumu yangu. Aidha, nawashukuru Makamishna, Wasajili, Wakurugenzi, Wakuu wa Vitengo na Wataalam wote wa Wizara kwa utendaji wao mahiri uliowezesha kukamilisha maandalizi ya Hotuba yangu kwa wakati muafaka.

168. **Mheshimiwa Spika**, kipekee naomba kuwashukuru Bodi na Menejimenti za Taasisi ya Ustawi wa Jamii na Taasisi ya Maendeleo ya Jamii

Tengeru. Pia, nawashukuru Wakuu wa Vyuho nane (8) vya Maendeleo ya Jamii kwa ushirikiano wao mzuri unaonirahisishia utekelezaji wa majukumu yangu. Natoa shukrani kwa sekta zote ambazo tunashirikiana nazo katika kutoa huduma za maendeleo na ustawi wa jamii pamoja na wananchi wote kwa ushirikiano wao. Nawaasa waendeleo kuzingatia misingi ya huduma bora na kufanya kazi kwa bidii kwa manufaa ya Taifa letu.

169. **Mheshimiwa Spika**, Vilevile, kupitia OR – TAMISEMI nawashukuru sana Wakuu wa Mikoa yote, Makatibu Tawala, Wakuu wa Wilaya na Wakurugenzi wa Halmashauri zote na Wataalam wote chini ya Ofisi zao na pia Wadau wote wa sekta mbalimbali wanaohudumia katika maeneo yao pamoja na wananchi mmoja mmoja na mitandao yote ya habari za kijamii ambao wamekuwa wakifuatilia na kutoa ushirikiano mkubwa kwenye utekelezaji wa majukumu ya wizara yangu hasa kupambana kutokomeza ukatili wa kijinsia na kwa watoto.

170. **Mheshimiwa Spika**, nichukue fursa hii pia kuishukuru familia yangu, hususan mume wangu **Wakili Methusela Gwajima** na watoto wetu pamoja na wote ambao wamekuwa sehemu ya familia yetu kwa uvumilivu wao wa kipekee kwa kunitia moyo katika kutekeleza majukumu yangu ya Kitaifa. Aidha,

nawashukuru wananchi wote wa Tanzania kwa kuipatia ushirikiano Wizara ninayoismamia wakati wote wa kutekeleza majukumu yangu na pia kwa wao binafsi kuendelea kupambana kuhakikisha maendeleo na ustawi wa jamii kwa usawa wa jinsia huku wakitumia **Simu Namba 116** bila malipo kwa ajili ya kuripoti matukio au viashiria vya ukatili saa 24 kila siku. Aidha, nawahimiza kuendelea kutumia simu zote kama tulivyotangaza kwenye vyombo vya habari na kuziweka kwenye tovuti yetu ya Wizara ambayo ni www.jamii.go.tz.

H. MAOMBI YA FEDHA KWA KAZI ZILIZOPANGWA KUTEKELEZWA KATIKA MWAKA 2023/24

Makadirio ya Makusanyo ya Maduhuli kwa Mwaka 2023/24

171. **Mheshimiwa Spika**, katika mwaka 2023/24, Wizara imekadiria kukusanya **Shilingi 8,500,000,000.00** kutokana na ada katika Vyuo vya Maendeleo ya Jamii, tozo mbalimbali za usajili wa Mashirika Yasiyo ya Kiserikali, mapato ya ada za mitihani na uuzaji wa mitaala ya Mafunzo ya Maendeleo ya Jamii na Ustawi wa Jamii na mapato mengine.

Matumizi ya Kawaida

172. **Mheshimiwa Spika**, katika mwaka 2023/24, Wizara inakadiria kutumia kiasi cha **Shilingi**

43,664,963,000.00 kwa ajili ya Matumizi ya Kawaida. Kati ya fedha hizo, **Shilingi 26,577,510,000.00** ni kwa ajili ya Matumizi Mengineyo na **Shilingi 17,087,453,000.00** ni kwa ajili ya Mishahara ya Watumishi.

Miradi ya Maendeleo

173. **Mheshimiwa Spika**, kwa upande wa shughuli za maendeleo, Wizara inakadiria kutumia **Shilingi 30,558,230,000.00** kwa ajili ya Miradi ya Maendeleo. Kati ya fedha hizo, **Shilingi 26,800,000,000.00** ni Fedha za Ndani na **Shilingi 3,758,230,000.00** ni Fedha za Nje.

174. **Mheshimiwa Spika**, kwa mwaka 2023/24, Wizara ya Maendeleo ya Jamii, Jinsia, Wanawake na Makundi Maalum (Fungu 53) inaomba jumla ya **Shilingi 74,223,193,000.00** ili kutekeleza majukumu yake kwa maendeleo na ustawi wa jamii.

175. **Mheshimiwa Spika**, Hotuba hii inapatikana pia katika tovuti ya Wizara ya Maendeleo ya Jamii, Jinsia, Wanawake na Makundi Maalum www.jamii.go.tz

176. **Mheshimiwa Spika**, naomba kutoa hoja.

Kiambatisho Na. 1

**IDADI YA WANANCHI WALIOFIKISHA MALALAMIKO
KWA MHESHIMIWA WAZIRI WA MAENDELEO YA
JAMII, JINSIA, WANAWAKE NA MAKUNDI MAALUM
KWA NJIA YA UJUMBE WA SIMU NA KUKABIDHIWA
KWA MAAFISA USTAWI WA MKOA KWA HATUA
STAHIKI.**

NA	MKOA	IDADI
1.	Dar es Salaam	100
2.	Arusha	33
3.	Mwanza	22
4.	Dodoma	21
5.	Kagera	19
6.	Kilimanjaro	15
7.	Pwani	14
8.	Mara	13
9.	Morogoro	12
10.	Mbeya	11
11.	Mtwara	9
12.	Songwe	9
13.	Ruvuma	8
14.	Kigoma	8
15.	Tanga	7
16.	Geita	6
17.	Tabora (kwa barua pepe)	6
18.	Rukwa	5
19.	Simiyu	5
20.	Manyara	4
21.	Iringa	3
22.	Njombe	3
23.	Shinyanga	3
24.	Singida	3
25.	Katavi	2
26.	Lindi	1
	JUMLA	342

